

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
**TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN
HACI BEKTAŞ-I VELÎ ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ**

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
**CENTER FOR HACI BEKTAŞ-I VELİ
STUDIES FROM THE PERSPECTIVE
OF TURKISH CULTURE**

**TÜRK KÜLTÜRÜ VE
HACI BEKTAŞ VELÎ ARAŞTIRMA DERGİSİ**

**TURKISH CULTURE AND
HACI BEKTAS VELİ RESEARCH QUARTERLY**

KIŞ - ARALIK 2023 | SAYI: 108
WINTER - DECEMBER 2023 | ISSUE: 108

TÜRK KÜLTÜRÜ VE
HACI BEKTAŞ VELİ
ARAŞTIRMA DERGİSİ

TURKIS CULTURE AND
HACI BEKTAŞ VELİ
RESEARCH QUARTERLY

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi
Turkish Culture and Hacı Bektaş Veli Research Quarterly

Yıl: 30 Kış - Aralık 2023 Sayı: 108
Year: 30 Winter - December 2023 Issue: 108

Yayın Türü/Publication Type

3 Aylık, Açık Erişimli, Uluslararası/Quarterly, Open Access, International

Yayın Dili/Publication Language

Türkçe, İngilizce, Almanca/Turkish, English, German

ISSN: 306-8253 eISSN: 2147-9895

AHBVÜ Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Adına Sahibi
On Behalf of AHBVU Center For Hacı Bektaş-i Veli Studies From The Perspective of Turkish Culture, Owner

DR. MEHMET NACİ BOSTANCI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörü
Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

DR. SADULLAH GÜLTEN

Başeditör/Editor in Chief

DR. SADULLAH GÜLTEN

Editör/Editors

DR. FAHRİ MADEN

DR. MESUT KARAKULAK

DR. GÖKHAN YURTOĞLU

Yabancı Dil Editörleri/Foreign Language Editors

DR. ALİ SERİNKÖZ

DR. MİYASE YAVUZ ALTINTAŞ

DR. Merve KARAKULAK

Bilişim Danışmanları/Informatics Advisors

DR. EMRAH AYAŞLIOĞLU

DR. OSMAN DURMAZ

UĞUR YALÇIN KARA

Düzeltili/Redaction

ALİ KEMAL SÖNMEZ

FUNDA ŞİRİNOĞLU

MEHMET CAN GÜRZOĞLU

MELTEM ÖSÜN

NURHAZAL BİLGİ

OSMAN SARI

SENEM SUNA EREN

Sekreteryas/Secretariat

DAMLA KAYA

Yönetim Merkezi Adres/Headquarter

AHBVÜ Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Emniyet Mah. Abant 1 Caddesi No: 10 E Blok 10. Kat Teknikokullar Yenimahalle/ANKARA

Telefon/Phone: +90 312 546 05 23

Web: hbvdergisi.hacibayram.edu.tr
dergipark.org.tr/tr/pub/tkhcbva

Elektronik Posta/E-mail: hacibektas@hbv.edu.tr

Baskı/Printed By

Genç Ofset Matbaa Kağıtçılık
Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Süzdün Sokak No: 18
İskitler Altındağ/ANKARA

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD

DR. ABDULMAMAD İLOLİEV ¹⁶ RÖR
DR. AHMET T. KARAMUSTAFA ¹⁶ RÖR
DR. AHMET YAŞAR OCAK ¹⁶ RÖR
DR. ALİ SİNAN BİLGİLİ ¹⁶ RÖR
DR. ATAULLAH HASANİ ¹⁶ RÖR
DR. AYNUR KOÇAK ¹⁶ RÖR
DR. AYŞEGÜL KILIÇ ¹⁶ RÖR
DR. CEMAL KAFADAR ¹⁶ RÖR
DR. CENK GÜRAY ¹⁶ RÖR
DR. CENKSU ÜÇER ¹⁶ RÖR
DR. DARYA ZHIGULSKAYA ¹⁶ RÖR
DR. ERDAL KALAYCI ¹⁶ RÖR
DR. FARHAD DAFTARY ¹⁶ RÖR
DR. FATİH USLUER ¹⁶ RÖR
DR. FERENC PÉTER CSÍRKÉS ¹⁶ RÖR
DR. FRANCES TRIX ¹⁶ RÖR
DR. GERGŐ MÁTÉ KOVÁCS ¹⁶ RÖR
DR. HEATH W. LOWRY ¹⁶ RÖR
DR. HEGE İRENE MARKUSSEN ¹⁶ RÖR
DR. HENRYK JANKOWSKI ¹⁶ RÖR
DR. IRENE MARKOFF ¹⁶ RÖR
DR. IURII AVERIANOV ¹⁶ RÖR
DR. İLKER EVRİM BİNBAŞ ¹⁶ RÖR
DR. JANİNA KAROLEWSKI ¹⁶ RÖR
DR. KAREN RUFFLE ¹⁶ RÖR
DR. KRASIĆ MIRA MUTAFOVA ¹⁶ RÖR
DR. MARCELLO MOLLICA ¹⁶ RÖR
DR. MARKUS DRESSLER ¹⁶ RÖR
DR. MAVLYUDA YUSUPOVA ¹⁶ RÖR
DR. MEHMET KALPAKLI ¹⁶ RÖR
DR. MEHMET BAHA TANMAN ¹⁶ RÖR
DR. MEHMET FATİH KÖKSAL ¹⁶ RÖR
DR. MEMİŞ SYULEYMAN MERDAN ¹⁶ RÖR
DR. METİN İZETİ ¹⁶ RÖR
DR. NAİDA ADEMOVİC ¹⁶ RÖR
DR. NAMIQ MUSALI ¹⁶ RÖR
DR. NÜKET ESEN ¹⁶ RÖR
DR. PASCHALIS ANDROUDIS ¹⁶ RÖR
DR. RAZİA SULTANOVA ¹⁶ RÖR
DR. ROBERT LANGER ¹⁶ RÖR
DR. SALİH ÇİFT ¹⁶ RÖR
DR. SEADET ŞİKHİYEVA ¹⁶ RÖR
DR. ZEYNEP OKTAY USLU ¹⁶ RÖR
DR. ZUBAİDA SHADKAM ¹⁶ RÖR

BİLİM KURULU/SCIENTIFIC BOARD

DR. ABDÜLKADİR YELER ¹⁶ RÖR
DR. AHMED AMEEN ¹⁶ RÖR
DR. AHMET GÜNŞEN ¹⁶ RÖR
ALİ AKSÜT ¹⁶ RÖR
ALİ AKTAŞ ¹⁶ RÖR
DR. ALİ AVCU ¹⁶ RÖR
DR. ALİ DUymAZ ¹⁶ RÖR
DR. ALİ MURAT İRAT ¹⁶ RÖR
DR. ALİ RIZA MUKADDEM ¹⁶ RÖR
ALİ TİMURTAŞ ÖZMEN ¹⁶ RÖR
DR. ALİYE UZUNLAR ¹⁶ RÖR
DR. ARİF KALA ¹⁶ RÖR
DR. AYTEN KAPLAN ¹⁶ RÖR
DR. AZAT AKHUNOV ¹⁶ RÖR
DR. AZİZ ALTI ¹⁶ RÖR
AZİZ ERDOÇAN ¹⁶ RÖR
DR. BAHRİYE GÜRAY GÜLYÜZ ¹⁶ RÖR
DR. BAKIT MURZARAI MOV ¹⁶ RÖR
DR. BAYRAM DURBİLMEZ ¹⁶ RÖR
DR. BERDİ SARIYEV ¹⁶ RÖR
DR. BÜLENT KELEŞ ¹⁶ RÖR
DR. CAHİT GELEKÇİ ¹⁶ RÖR
DR. CANER IŞIK ¹⁶ RÖR
DR. CEM ERDEM ¹⁶ RÖR
DİMİTRİS LOUPIS ¹⁶ RÖR
DR. DRAGİ GEORGİEV ¹⁶ RÖR
DURSUN GÜMÜŞOÇLU ¹⁶ RÖR
DR. EMİNE ERDOÇAN ÖZÜNLÜ ¹⁶ RÖR
ERDAL EREN ¹⁶ RÖR
DR. ERGİN JABLE ¹⁶ RÖR
ERKAN ÇANAKÇI ¹⁶ RÖR
ERTÜRK MARAL ¹⁶ RÖR
DR. ESRA BİLGE SAVCI ¹⁶ RÖR
DR. ESRA DOÇAN TURAY ¹⁶ RÖR
DR. EVA CSAKİ ¹⁶ RÖR
DR. FATHİ JARRAY ¹⁶ RÖR
DR. FATMA AHSEN TURAN ¹⁶ RÖR
DR. FEVZİ RENÇBER ¹⁶ RÖR
DR. GALİNA MİSKİNİENE ¹⁶ RÖR
GHEİS AYAZ EBADİ ¹⁶ RÖR
DR. GÜLBERK BİLECİK ¹⁶ RÖR
DR. GÜLDANE GÜNDÜZÖZ ¹⁶ RÖR
DR. HALİT ÇAL ¹⁶ RÖR
DR. HAMİT AKTÜRK ¹⁶ RÖR

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD

DR. HAMİT ÖNAL ¹⁵ RÖR
DR. HAMİYE DURAN ¹⁵ RÖR
HAMZA AKSÜT ¹⁵ RÖR
DR. HARUN YILDIZ ¹⁵ RÖR
DR. HASAN ALİ KHAN ¹⁵ RÖR
DR. HAYDAR EFE ¹⁵ RÖR
DR. HULUSİ YILMAZ ¹⁵ RÖR
DR. HURİYE BOSTANOÇLU ¹⁵ RÖR
HÜSEYİN DEDEKARGINOÇLU ¹⁵ RÖR
HÜSEYİN HÜRREM ULUSOY ¹⁵ RÖR
DR. HÜSEYİN YALTIRIK ¹⁵ RÖR
İBRAHİM BAHADIR ¹⁵ RÖR
DR. İBRAHİM GÜL ¹⁵ RÖR
DR. İBRAHİM KARACA ¹⁵ RÖR
DR. İLGAR BAHARLU ¹⁵ RÖR
DR. İLHAME GÜLTEKİN ¹⁵ RÖR
DR. İLKAY ŞAHİN ¹⁵ RÖR
DR. İSA EKBER HABİBBEYLİ ¹⁵ RÖR
DR. İSMAİL ALTINÖZ ¹⁵ RÖR
KAHRAMAN ÖZKÖK ¹⁵ RÖR
DR. KAKAJAN BAYRAMOV ¹⁵ RÖR
DR. KAKAJAN JANBEKOW ¹⁵ RÖR
DR. KAMİL SARITAŞ ¹⁵ RÖR
KAYA GÖKÇE ¹⁵ RÖR
KAZIM BALABAN ¹⁵ RÖR
KAZIM BÜKLÜ ¹⁵ RÖR
DR. KİBAR TAŞ ¹⁵ RÖR
LUAN AFMATAJ ¹⁵ RÖR
LUCÍA CİRİANNİ SALAZAR ¹⁵ RÖR
DR. MARK LEWIS SOILEAU ¹⁵ RÖR
DR. MEHMET AÇA ¹⁵ RÖR
DR. MEHMET ÇERİBAŞ ¹⁵ RÖR
DR. MEHMET DÖNMEZ ¹⁵ RÖR
MEHMET EMİN YILMAZ ¹⁵ RÖR
MEHMET ÖZDURMAZ ¹⁵ RÖR
DR. MEHMET SAFFET SARIKAYA ¹⁵ RÖR
MEHMET TÜTÜNCÜ ¹⁵ RÖR
MEHRAN AFSHARİ ¹⁵ RÖR
DR. MERİÇ HARMANCI ¹⁵ RÖR
DR. METİN ÖMER ¹⁵ RÖR
DR. METİN ÖZARSLAN ¹⁵ RÖR
DR. MİHRİBAN ARTAN ¹⁵ RÖR
DR. MUHAMMET ARSLAN ¹⁵ RÖR
DR. MUSTAFA ARSLAN ¹⁵ RÖR

BİLİM KURULU/SCIENTIFIC BOARD

DR. MUSTAFA ALKAN ¹⁵ RÖR
DR. MUSTAFA BOSTANCI ¹⁵ RÖR
MURAT KÜÇÜK ¹⁵ RÖR
MUSTAFA DÜZGÜN ¹⁵ RÖR
DR. MUZAFFER TAN ¹⁵ RÖR
DR. MÜRÜVET HARMAN ¹⁵ RÖR
DR. NEDİM BAKIRCI ¹⁵ RÖR
DR. NEMATULLA NASRULLAYEV ¹⁵ RÖR
DR. NODİRKHON KHASANOV ¹⁵ RÖR
DR. NURAN ÖZE ¹⁵ RÖR
DR. NURSEL UYANIKER ¹⁵ RÖR
DR. ÖZCAN GÜNGÖR ¹⁵ RÖR
DR. ÖZER ŞENÖDEYİCİ ¹⁵ RÖR
DR. PAVEL BASHARİN ¹⁵ RÖR
DR. PERVİN ERGUN ¹⁵ RÖR
REFİK ENGİN ¹⁵ RÖR
DR. RESUL AY
DR. ROZA ABDYKULOVA ¹⁵ RÖR
DR. RUMİANA MARGARİTOVA ¹⁵ RÖR
DR. SALAHADDİN BEKİ ¹⁵ RÖR
DR. SERKAN ÇAKMAK ¹⁵ RÖR
DR. SERKAN KÖSE ¹⁵ RÖR
DR. SEVAL EROÇLU ¹⁵ RÖR
DR. SEVİLAY ÇINAR ¹⁵ RÖR
DR. SHERZODHON MAHMUDOV ¹⁵ RÖR
DR. SİDDİKA DİLEK YALÇIN ÇELİK ¹⁵ RÖR
DR. STEFAN WILLIAMSON FA ¹⁵ RÖR
DR. SULTANMURAT ABZHALOV ¹⁵ RÖR
DR. ŞENGÜL ŞENOL ¹⁵ RÖR
DR. TALGAT ZHOLDASSULY ¹⁵ RÖR
TOMMASO PARLANTİ ¹⁵ RÖR
DR. TUDORA ARNAUT ¹⁵ RÖR
DR. TÜRKER EROÇLU ¹⁵ RÖR
UFUK EROL ¹⁵ RÖR
DR. UÇUR UZUNKAYA ¹⁵ RÖR
UÇURCAN ASKU ¹⁵ RÖR
VATAN ÖZGÜL ¹⁵ RÖR
VEYSEL BAYRAM ¹⁵ RÖR
DR. YILMAZ ARI ¹⁵ RÖR
YOLCU BİLGİNÇ ¹⁵ RÖR
DR. ZAIM KHENCHELAOUİ ¹⁵ RÖR
DR. ZEKERİYA IŞIK ¹⁵ RÖR
DR. ZEYNEL ÖZLÜ ¹⁵ RÖR
DR. ZHAKHANGİR NURMATOV ¹⁵ RÖR

DİZİN

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Kış - Aralık, Bahar - Mart, Yaz - Haziran, Güz - Eylül sayısı olmak üzere yılda dört defa yayımlanır. Ulusal ve uluslararası indeks ve veritabanları tarafından taranmakta ve dizinlenmektedir. Dergide yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

INDEX

Turkish Culture and Hacı Bektaş Velî Research Quarterly is an international and refereed journal. It is published quarterly in Winter - December, Spring - March, Summer - June, Autumn - September. It is scanned and indexed by national and international indexes and databases. The authors are responsible for the opinions stated in the articles published in the journal.

DOAJ

EBSCO Humanities
International Index

ERIH PLUS

MLA

Scopus

SCOPUS

SJR

SJR

ULAKBİM TR Dizin

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

MAKALE/ARTICLE..... XIII

DOÇU TÜRKİSTAN ABDALLARI ÜZERİNE

ON ABDALS OF EASTERN TURKESTAN

ADEM ÖGER, ALİMCAN İNAYET 1

KONYA MEVLÂNA DERGÂHI, SEMÂHÂNE KALEM İŞİ TEZYİNÂTI VE ÇÖZÜMLEMELERİ

KONYA MEVLÂNA DERVISH CONVENT, DHIKR SQUARE (SEMAHÂNE) PAINTED DECORATION AND ANALYSIS

ALİ FUAT BAYSAL 21

İZMİR'DEKİ TAHTACILARIN YERLEŞİK HAYATA GEÇİŞİNDE SALGIN HASTALIK ANLATILARININ TARİHSEL DEĞERLENDİRMESİ

A HISTORICAL EXAMINATION OF EPIDEMIC DISEASE NARRATIVES IN THE TRANSITION OF TAHTACIS IN IZMIR TO SETTLED LIFE

MERALSALMANYIKMIŞ, FUNDAADITATAR..... 39

ALEVİ SİYASALLAŞMASI VE DIŞ POLİTİKA: ALEVİ SİYASİ PARTİLERİNDE KİMLİK-ULUSLARARASI POLİTİKA BAÇLANTISI

ALEVI POLITICIZATION AND FOREIGN POLICY: IDENTITY-INTERNATIONAL POLITICS NEXUS IN ALEVI POLITICAL PARTIES

NAİL ELHAN. 55

ALMAN İNTERNET GAZETELERİNDE ALEVİLERİN TEMSİLİ ve TAKDİMİ (2007-2023)

ALEVI REPRESENTATION AND PRESENTATION IN GERMAN ONLINE NEWSPAPERS (2007-2023)

İLHAN KARACA. 73

ORTA ASYA TARİHİ TÜRKÇE METİN ARAŞTIRMALARINDA TRANSKRİPSİYON MESELESİ ÜZERİNE

ON THE ISSUE OF TRANSCRIPTION IN HISTORICAL TURKIC TEXT STUDIES IN CENTRAL ASIA

NAZYM KAİRANBAYEVA, KUTLUGJON SULTANBEK, ZUBAİDA SHADKAM. 99

ALEVİ-BEKTAŞİ METİNLERİNDE SÖZ VARLIĞI: YOL ÖRNEÇİ

THE VOCABULARY IN ALAWI BEKTAŞI TEXTS: WAY EXAMPLE

UFUK YILDIZ. 119

UYGURLARDA PEHLİVANLIK VE ÇAÇATAY TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ BİR PEHLİVANLIK RİSALESİ

PAHLEVANSHIP IN UIGHURS AND A PAHLEVANSHIP BOOKLET WRITTEN IN CHAGATAI TURKISH

TUGBAGÖNEL SÖNMEZ 145

KUMKAPI'DA BİR GÜLŞENİHANE: MUHSİNE HATUN TEKKESİ

A GULSHANI LODGE IN KUMKAPI: MUHSINE HATUN LODGE

MAHMUT DEMİRDİL, MUHAMMED ALİ YILDIZ 165

'BU YIL BU DAĞLARIN KARI ERİMEZ' ADLI ESERİN MAKAMSAL ANALİZİ: FEYZULLAH ÇINAR İCRASI

MAQAMIC ANALYSIS OF WORK 'BU YIL BU DAĞLARIN KARI ERİMEZ':

FEYZULLAH ÇINAR'S PERFORMANCE

SERKAN KARAASLAN. 183

ALEVİ MEDYASI ÜZERİNE AKADEMİK ARAŞTIRMALAR: BİR SİSTEMATİK ALANYAZIN TARAMASI

ACADEMIC STUDIES ON ALEVİ MEDIA: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW

HALİSEKARAASLANŞANLI, 203

ANADOLU ALEVİLİĞİNİN TEMEL SORUNLARI

THE BASIC PROBLEMS OF ALAWİSM

HALİL İBRAHİM BULUT 223

GARİP KALDIM VATANIMDAN UZAKTA: KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞÂM-I GARÎBÂN I STAYED FORLORN AWAY FROM MY HOMELAND: ŞÂM-I GARÎBÂN IN CLASSICAL TURKISH POETRY EDA TOK.....	245
İSMAİL FÂZİL AYANOĞLU ARŞİVİ'NDEN ÖRNEKLERLE BEKTAŞİ MEZAR TAŞLARI BEKTASHI GRAVESTONES WITH SAMPLES IN İSMAİL FÂZİL AYANOĞLU ARCHIVE BURAK MUHAMMET GÖKLER, MUSTAFA GENÇ.....	259
İBN SÎNÂ'DA TANRISAL BİR EYLEM OLARAK KENDİNİ BİLME MESELESİ THE MATTER OF SELF-KNOWLEDGE AS A DIVINE ACT IN AVICENNA BÜŞRA BİLGİN.....	287
BABA TÂHİR-İ 'URYÂN: HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ BABA TAHER-I URYAN: BIOGRAPHY, WORKS, AND LITERARY PERSONALITY NESİMSÖNMEZ.....	307
MUMUN DİLİNDEN BİR TEKKE ŞAİRİNİN HASB-İ HÂLİ: ŞEM'A-NÂME-İ NECMÎ HASB-I HAL OF A TEKKE POET FROM CANDLE'S LANGUAGE: ŞEM'A-NAME-İ NECMÎ BİLGE KARGA GÖLLÜ.....	331
İRANLI ARAŞTIRMACILARIN HACI BEKTAŞ VELÎ VE BEKTAŞİ TARİKATI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME A REFLECTION ON THE WORK OF IRANIAN RESEARCHERS ABOUT HAJİ BEKTASH VELÎ AND THE BEKTASHİ SECT MANIZHE GHODRATİ VAYGHAN, SHAHLA BAKHTIARİ, MOHAMMAD TAGHİ EMAMİ KHOEİ	353
ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİĞİN ANİMASYON FİLMDE TEMSİLİ: HÜNKÂR BEKTAŞ ASLAN VE CEYLAN ÖRNEĞİ REPRESENTATION OF ALEVISM AND BEKTASHISM IN ANIMATION FILM: THE CASE OF HÜNKÂR BEKTAŞ ASLAN AND CEYLAN NURSEL BOLAT, TUĞÇE KARACA ÖZDEMİR.....	381
GÜVERCİNE AÇIT'TA BEKTAŞİLİĞİN İZLERİ TRACES OF BEKTASHISM IN GÜVERCİNE AĞIT ÖZGE AKSOY SERDAROĞLU.....	403
SON ASIR MUTASAVVİF ŞAİRLERDEN ÖMER NECMÎ EFENDİ VE SÂKİNÂMESİ'NİN YENİ BİR NÜSHASI ON ÖMER NECMÎ EFENDİ AND HIS SAKI-NAME FROM THE LAST CENTURY SUFİ POETS MEHMET GÖKTAŞ, MEHMET ÖZTÜRK.....	417
EHLÎ'NİN DÜVÂZ-NÂME TEMALİ ELİF-NÂME'Sİ EHLİ'S DUVAZ-NAME THEMED ELIF-NÂME BÜŞRA ÇELİK VURAL.....	435
OSMANLI İRAN İLİŞKİLERİNDE BİR NÜFUZ ARACI OLARAK TARİKAT ŞEYHLERİ: ŞEYH MA'RÛF ÖRNEĞİ ORDER SHEIKHS AS A TOOL OF INFLUENCE IN OTTOMAN-IRAN RELATIONS: THE EXAMPLE OF SHEIKH MA'RÛF ZEKERİYA IŞIK.....	455
FÜTÜVVETİN KUTLU İÇECEĞİ ŞERBETE İŞLEVSEL BİR YAKLAŞIM A FUNCTIONAL APPROACH TO SHERBET, THE HOLY BEVERAGE OF FUTUWWAT MERİÇ HARMANCI, AYNUR KOÇAK.....	475
MALATYA ALEVİ KÖYLERİNDE HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ İNANIS VE UYGULAMALAR BELIEF AND PRACTICES RELATED TO FOLK MEDICINE IN ALEVİ VILLAGES OF MALATYA MEVLÜTYILMAZ.....	489
XVI. YÜZYIL OSMANLI-SAFEVİ ÇEKİŞMESİNİN DİPLOMATİK DİLİNE YANSIMASI THE REFLECTION OF THE 16th CENTURY OTTOMAN-SAFEVİ CONFLICT ON DIPLOMATIC LANGUAGE MURATALANDAĞLI.....	507

KİTAP DEĞERLENDİRME: AHMET TAŞÇIN. TÜRKMEN ALEVİLER, ÇİZGİ KİTABEVİ YAYINLARI, KONYA, 2013	
ERDİ DEMİR.	529
KİTAP DEĞERLENDİRME: İSMAİL TOSUN SARAL, GÜL BABA, NAKUT YAYINEVİ, MACARİSTAN, 2022.	
AYSUN EZGİ YILMAZ.	535
KİTAP DEĞERLENDİRME: İSMAİL ÖZMEN, KOLUAÇIK HACIM SULTAN VELAYETNÂMESİ, SARMAL KİTABEVİ, 2. BASKI, İSTANBUL, 2022.	
GÜLSENÇAPAR.....	541
KİTAP DEĞERLENDİRME: YEDİ İKLİM ÇAR KÖŞEDE HACI BEKTAŞ VELİ, EDITÖRLER: AHMET TAŞÇIN, ERDAL AKSOY, ABDURRAHMAN KÜLTÜR, HAKKI TAŞÇIN, SOTA YAYINLARI, HOLLANDA, 2022.	
CEM HAYAT.....	549
KİTAP DEĞERLENDİRME: BEDRİYE POYRAZ, HAKİKATIN DÂRINA DURMAK ALEVİLİKTE KADIN, DİPNOT YAYINLARI, ANKARA, 2018.	
MELTEM ÖSÜN.....	555
ÇEVİRİ: DEHKAN, MUSTAFA, "BERHİ MENABIČ MÜTALAA-YI EHL-İ HAK", KİTAB-I MAH-I TARİH VE COĞRAFYA, 1382, 75/76, SS.147-153.	
İBRAHİMKARACA.	563

BABA TÂHİR-İ ‘URYÂN: HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

BABA TAHER-I URYAN: BIOGRAPHY, WORKS, AND LITERARY PERSONALITY

NESİM SÖNMEZ   *

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Bâbâ Tâhîr-i ‘Uryân, bilge kişiliğiyle, mütevazı yaşantısıyla ve Yüce Yaratıcısına olan tarifsiz aşkıyla insanlık âleminin nadir şahsiyetlerindendir. O, dünya hayatına herhangi bir kıymet biçmeyen, dolayısıyla esas yaşanılacak yerin uhrevî hayat olduğu bilinciyle yaşamış, bunu ifade etmek için de şiirlerinde, dünya malından hiçbir şeye sahip olmayan insan anlamına gelen ‘Uryân mahlasını kullanmıştır. Yaşadığımız bu coğrafyada Bâbâ Tâhîr’in şahsiyetinin tanınması ve düşünce dünyasının doğru bir şekilde anlaşılması için bazı gayretler sarf edilmektedir, ancak yapılan bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek zordur. Bu anlamda, söz konusu şahsiyetin ve fikirlerinin doğru anlaşılması adına daha önce yapılan çalışmalara katkı yapmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Araştırmanın ana hedefi İran’ın Loristan bölgesinde 11. yüzyılda yaşamış Bâbâ Tâhîr’in hayatını ve eserlerini tanıtip edebî şahsiyetini analiz etmektir. Araştırmada yöntem olarak literatür taraması ve el yazması eserlerin bulunduğu kütüphane katalogları tarama tekniğini kullanılarak elde edilen veriler neticesinde ‘Uryân’ın hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti incelenmiştir. Katalogların taranması neticesinde müellifin dübeytilerine ve *el-Kelimâtu’l-kisâr* adlı eserine ulaşılmıştır. Bu bağlamda dübeytleri; şiirsel yapısı göz önünde bulundurularak nazım türü, nazım birimi, aruz vezni, hece ölçüsü, kafiye düzeni, mahlas ve muhtevası; *el-Kelimâtu’l-kisâr* ise nesir olması hasebiyle sadece muhteva bakımından değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bâbâ Tâhîr-i ‘Uryân, Lorî, Dübeytî, el-Kelimâtu’l-kisâr, Ehl-i Hak.

Abstract

Baba Taher-i Uryan is one of the rare personalities in the realm of humanity with his sage personality, humble lifestyle, and indescribable love for the Supreme Creator. He lived his life without attaching any value to the worldly existence, thus emphasizing through his poems that the true place to live is the afterlife. Baba Tâher,

* Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nesimsonmez@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6315-6075.

through his poems and prose works, not only expressed his own thoughts but also warned people about the deceptive aspects of the world, urging them not to fall into the traps of Satan. Efforts have been made to recognize the personality of ‘Uryân in the geography we live in and to understand his world of thought, but it is difficult to say that these efforts have been sufficient. In this sense, this study is conducted to contribute to previous works in terms of correctly recognizing this personality and understanding his ideas. The main aim of the research is to introduce the life and works of Baba Teher, who lived in the 11th century in the Loristan region of today’s Iran, and to analyze his literary personality. As a method in the research, as a result of the data obtained by using the literature review and the library catalog scanning technique with manuscripts, Baba Taher’s life, works and literary personality were examined. In this context, the Dubaytı, considering its poetic structure, verse type, verse unit, prosody, syllabic meter, rhyme scheme, pseudonym and its content; al-Kelimâtu’l-kisâr, on the other hand, has been evaluated only in terms of content, since it is prose.

Key Words: Baba Taher-i Uryan, Lorî, Dubeytî, el-Kelimatu’l-kisâr, Ehl-i Hak

Giriş

Edebiyat insanlara duygu ve düşüncelerini yazı yolu ile diğer insanlara anlatma imkânını sunmaktadır. Bu nedenle birçok tasavvuf ehli şahsiyet, duygu ve düşüncelerini şiir ya da nesir türünde yazdığı eserlerle dile getirmiştir. Örneğin Fars edebiyatında tasavvufi düşüncelerini yazdığı rubâî türünde şiirlerle dile getiren ilk mutasavvıfın Ebû Said Ebu’l-Hayr (ö. 440/1049) olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Yine Ferîdüddin-i Attar (ö. 618/1221) ve Mevlana (ö. 672/1273) gibi mutasavvıfları manzum türünde ilk eser veren şahsiyetler arasında saymak mümkündür (Öztürk, 2008, 166-167).

Araştırmanın konusu olan Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân da tasavvuf düşüncesinin erken döneminde eser veren mutasavvıf ve şairlerdendir. O, dübeytlerinde içten ifadelerle fena ve tevazuyu işlerken *el-Kelimâtu’l-kisâr* adlı nesir türündeki eserinde de ilim, marifet, ilham vb. tasavvufi konuları vecize türünden kısa cümlelerle dile getirmiştir. Günümüzde dübeytî şiir türünün babası olarak tanımlanan Bâbâ Tâhir, hayatında hakiki ilahi aşkı yaşamış ve yaşadığı aşkla da yanıp kavru lan bir şahsiyettir. Zaman zaman Elvend dağına gidip orada yaratıcısına duyduğu aşkı anlatan şiirler söylemiştir. Bâbâ Tâhir, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini dile getirirken doğaya ve tasavvufa ait sembollerini çokça kullanmaktadır. Örneğin onun şiirlerinde gül; vefasızlığı, ümitsizliği ve onun yaşlılığını sembolize etmektedir. O, gülü akıttığı gözyaşlarıyla sularken gül, vefasızlık gösterip onun avucundan uçup gitmektedir. Yine dübeytlerinden anlaşılıyor ki o, hayatı boyunca kalenderîye² ve dervişane bir yaşam tarzını sürdürmüştür. Ayrıca eserleri dikkatlice gözden geçirildiğinde onun Ehl-i Hak ya da başka bir ifadeyle Yaresani³ görüşüne de uzak olmadığı görülecektir. Bu nedenledir ki Ehl-i Hak fikrini benimseyen toplulukların edep ve erkânlarına dair yapılan araştırmalarda söz konusu toplulukların pirleri arasında Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân’ın da bulunduğu iddia edilmektedir (Karaca, 2020, 70).

Araştırmanın konusu, İran’ın Loristan bölgesinde bulunan Hemedân şehrinde 10. yüzyılın sonunda dünyaya gelen ve 11. yüzyılın ortalarına kadar yaşayan Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân’ın hayatı, eserleri, veliliği ve edebî şahsiyetinden oluşmaktadır. Bu konuyu seçmemizin amacı, bizden önce yapılan çalışmalarda genel olarak Bâbâ Tâhir’in tasavvufi yönünün ele alınması, edebî yönünün ise ikinci planda kalmasıdır.

2 Kalender ve Kalenderilik: “Dünyayı ve dünyevi değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan, bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan süflilere kalender, bunların temsil ettiği tasavvufi zümrelere de genel olarak kalenderîye veya kalenderilik adı verilmiştir.” Geniş bilgi için bkz. (Azamat, 2001, 24/253).

3 Yaresanilik: 14. Yüzyılda Sultan Sehak tarafından kurulan, İran’ın batısında ve Irak’ın kuzey bölgelerinde yayılan, eski dinlerden ve aşırı Şii’likten etkilenen bir fırkanın adıdır. Geniş bilgi için bkz. (Algar, 1994, 513-515).

Araştırmamızın amacı, tasavvuf ehli, bir Sufî olan Bâbâ Tâhîr'in şiirlerinden yola çıkarak onun hayatını, eserlerini ve edebî şahsiyetini ortaya koyup araştırmacıların hizmetine sunmaktır. Araştırmanın başında literatür taraması yapıldı. Daha sonra müellifin, kütüphanelerde bulunan eserlerinin nüshalarına ulaşıp birer faksimileleri temin edildi. Araştırmada Bâbâ Tâhîr'in *el-Kelimâtu'l-kisâr ve Divan-ı Bâbâ Tâhîr*; Ravendî'nin *Râhattü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr* adlı eseri ile Rıza Kulî Hân'ın *Mecma'u'l-fusehâ* adlı eserinden istifade edildi.

Araştırmada günümüzde ilim dünyasında yapılmış akademik çalışmalardan da istifade edildi. Bu sahada yapılan literatür taramasında konu ile alakalı 2016 yılında Kürtçe olarak Mehmet Nur Yavuzer tarafından "*Bâbâ Tâhîr di Wêjeya Kurdî de* (Kürt Edebiyatı'nda Bâbâ Tâhîr)", Narmîn Mohammed Hussein tarafından 2019 yılında yine Kürtçe olarak "*Di el-Kelimatu'l-Qisara Bâbâ Tâhîrê Hemedanî da Taybetmendên Îrfanî* (Bâbâ Tâhîr Hemedanî'nin el-Kelimâtu'l-kisâr Adlı Eserinde İrfanî Özellikler)" ve Abdülkerim Çelenk tarafından 2019 yılında "*Bâbâ Tâhîr-i 'Uryân'ın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*" adlı yüksek lisans tezlerinin yapıldığı görüldü. Ayrıca Erbil Selahaddin Üniversitesi'nde İbrahim Ahmed Şivan tarafından 2006 yılında yapılan *Gote Kurdekanê Bâbâ Tâhîrî Hemedanî* ile 2015'te yapılan *Raveyî Dûbeytekanî Bâbâ Tâhîrî Hemedanî* adlı iki çalışma ile Kadri Yıldırım tarafından 2013 yılında *Bâbâ Tâhîrê Uryan Hayatı Görüşleri Divanı* adlı bir çalışmanın olduğu tespit edildi ve söz konusu çalışmalardan da faydalanıldı. Yapılan her bir çalışma kendine özgüdür ve bünyesinde bazı eksiklikleri taşıma ihtimali bulunduğu gibi yapılan bu çalışmanın da bazı eksikliklerinin olma ihtimali elbette vardır. Bu çalışmada, Bâbâ Tâhîr'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma Bâbâ Tâhîr-i 'Uryân'ın hayatı, eserleri, sufiligi ve edebî şahsiyeti ile sınırlı olup giriş ve sonuç kısmı hariç, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bâbâ Tâhîr-i 'Uryân'ın hayatı, ikinci bölümde eserleri, üçüncü bölümde veliliği, dördüncü bölümde de edebî kişiliği irdelenmiştir.

1. Bâbâ Tâhîr-i 'Uryân

1.1. Hayatı

Bâbâ Tâhîr-i 'Uryân'ın hayatı ile alakalı sahip olduğumuz kesin bilgiler sınırlıdır. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla 11. yüzyılda İran'ın Hemedân bölgesinde yaşayan bir mutasavvıf ve şairdir. 'Uryân'ın hayatından bahseden kaynaklarda bulunan bilgilerde birtakım uyumsuzluklar olmakla beraber kendisinin İran'ın Loristan bölgesindeki Hemedân şehrinden olduğu konusunda ittifak vardır (Temo, 2013, 1332; Tenik, 2015, 180). Ayrıca halk tarafından kendisine Lorî lakabının verilmesi ve dübeytîlerinde de Hemedânî mahlasını kullanması onun bu bölgeden olduğunu göstermektedir. Dübeytîlerine göre şairin gerçek adı Tâhîr'dir. Adının Tâhîr olduğunu kendisi şöyle ifade etmektedir:

Dübeytînin Lorîçesi

Xwudawenda be feryadê dilum res

Kesê bêkes tûyî mû mande bêkes

Heme gûyend Tâhîr kesî nedâre

Xwuda yarê men e çi hacetî kes

(Yıldırım, 2013, 141).

Dübeytînin Türkçesi

Tanrım, kalbimin feryadına eriş!

Kimse-sizim, sensin kimsesizlerin kimsesi

Diyorlar ki Tâhîr'in kimsesi yoktur

Dostum Allah'tır, ne gerek başka birisi!

Bâbâ Tâhîr'in mensubu bulunduğu aile hakkında da kaynaklarda kayda değer bilgiler çok azdır. Bazı araştırmacılara göre Bâbâ Tâhîr'in "Bîbî Fâtîma" adında bir kız kardeşi bulunmaktadır (Hal, 1977, 30-31; Leszczynski, 2014, 129). Aşağıda verdiğimiz dübeytîde babasının adının Ferîdûn olduğuna dair bir bilgi geçmektedir, ancak

söz konusu bu dübeytinin şaire ait olduğu kesin olarak ispatlanamamıştır.

Dübeytinin Lorîçesi

Ezîza merdî ez na merdî nayî

Fixân û nale ez bîderdî nayî

Heqîqet şinew ez pûr-i Ferîdûn

Ki şu 'le ez tennurê serdî nayî

(Yıldırım, 2013, 352).

Dübeytinin Türkçesi

Azizim! Mertlik çıkmaz namert olandan

Feryat ile figan çıkmaz dertsiz olandan

Sen Feridun'un oğlundan işit hakikatleri

Ki alev çıkmaz soğuk tandırdan

İlgili araştırmacılar Bâbâ Tâhir'in doğum ve ölümü hakkında farklı farklı tarihler vermektedirler. İranlı şair, edebiyat tarihçisi ve devlet adamı Rıza Kulî Hân Hidayet (ö. 1288/1871) herhangi bir kaynağa atıf yapmadan Bâbâ Tâhir'in Deylemi-ler döneminde yaşadığını ve 1010 yılında vefat ettiği bilgisini vermektedir (Hidayet, 1381, 1197). Son dönem bazı edebiyat tarihçileri, 'Uryân'ın dübeytleri üzerinde yaptıkları çalışmalar neticesinde onun doğum tarihi hakkında bir kanaate varmışlardır. Bu araştırmacılara göre Bâbâ Tâhir'in;

Dübeytinin Lorîçesi

Mû an bahr em ke der zerf âmedestem

Çû nuqte ber serê herf âmedestem

Be her elfî elif-kaddî ber âye

Elif-kadd em ke der elf âmedestem

(Yıldırım, 2013, 171)

Dübeytinin Türkçesi

Ben o denizim ki küp içinde geldim

Nokta gibi harfin üstüne geldim

Her bin yılda bir elif boylu biri gelir

Ben o elif boyluyum ki binde geldim

dübeytisinde kullandığı 'elif-kadd, bahr ve elf' kelimeleri ile doğum tarihi arasında bir bağ olduğunu, bu kelimeler ebcece hesabına göre hesaplandığında şairin doğum tarihinin elde edileceğini söylemektedirler. Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte geçen söz konusu kelimeleri şayan-ı dikkat bir şekilde yorumlamışlardır. Onlara göre elif boylu manasında kullanılan "elif-kadd" terkininin harfleri ebcece hesabına göre 215 rakamına karşılık gelir. Bu rakam, Arapça 'bahr' kelimesinin mukabili olan 'derya' kelimesi ve şairin esas adı olan Tâhir kelimesi ile aynı kıymettedir. Ebcece hesabına göre "elf" kelimesinin karşılığı olan 111 rakamı ile "elif-kadd" terkininden elde edilen 215 rakamı, cem edildiğinde ortaya çıkan 326/936 tarihi şairin doğum tarihi olarak kabul edilmektedir (Haznedar, 2001, 185; Secâdî, 1389, 180). Yukarıda verilen dübeytîyi yorumlayan Reşid Yasmî ise Bâbâ Tâhir'in doğum tarihinin 390/999 ya da 391/1000 olduğunu söylemektedir. (Yasmî, 1375, 53).

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Bâbâ Tâhir'den bahseden en eski kaynak Ebû Bekr Necmüddîn Muhammed b. Alî b. Süleymân er-Râvendî'nin (ö. 603/1207'den sonra) *Râhetü's- sudûr ve âyetü's-surûr der tarih-i âli selçûk* adlı eseridir. Râvendî, eserinde Selçukluların tarih sahnesine çıkışlarından son hükümdar Sultan 2. Tuğrul'un (ö. 590/1194) ölümüne kadar olan zaman dilimini ele almaktadır. Müellif, Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey'in (ö. 455/1063) hayatından bahsederken Bâbâ Tâhir ile alakalı bir anekdota yer vermektedir. Râvendî'nin naklettiğine göre Tuğrul Bey bir gün veziri Ebû Nasr el-Kindî ile Hemedân'a gider, şehrin girişinde Bâbâ Tâhir, Bâbâ Ca'fer ve Şeyh Hamşâ adında yörenin saygın üç şahsiyeti ile karşılaşır. Bâbâ Tâhir, Tuğrul Bey'e: "Ey Türk, Müslümanları nasıl idare edeceksin?" diye sorar. "Nasıl emir buyurursanız öyle yaparım" der. Bâbâ Tâhir: "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder..." mealindeki Nahl Süresinin 16/90. âyetini okuyarak bu âyetin hükümleri doğrultusunda muamele etmesini ister. Tuğrul Bey'de: "Evet, Allah'ın inayetiyle böyle davranacağım." der (Râvendî, 1999,

97). Bu anekdot, Bâbâ Tâhir'in ölüm tarihini 447/1055'ten sonrasına götürmektedir. Çünkü Tuğrul Bey'in Hemedân'a gelişi bu tarihlere aittir. Şayet Râvendî'nin naklettiği bu bilgi esas alınırsa Bâbâ Tâhir'in söz konusu tarihte hayatta olması gerekir. Ne var ki Bâbâ Tâhir'in, Deylemlerin yani Büveyhilerin 435/1043'teki seferine kadar Hemedândaki hâkimiyetleri devam eden Kâkûyîler (1007-1051) döneminde yaşadığı bilgisini nokta-i nazardan kaçırmamak gerekir (Minorsky, 1970, 167). Bu nedenle Râvendî'nin verdiği bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerektiği kanaatini taşımaktayız. Konu ile alakalı araştırmalar yapan bazı tarihçiler de Râvendî'nin naklettiği bu bilgiye temkinli yaklaşmaktadırlar (Zeki Bey, 2005, 74-75; Takane, 2008, 18).

Yaptığımız araştırmada müellifin doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bilgilere rastlamadığımız gibi ölüm tarihi hakkında da kesin bilgiler ulaşamadık. Bazı kaynaklarda Bâbâ Tâhir'in, İbn Sina'nın (ö. 428/1037) çağdaşı olduğuna dair bilgilerin yer alması onun, 447/1050'de veya bu tarihten sonra ölme olasılığını güçlendirmektedir. Bâbâ Tâhir-i 'Uryân'ın, Aynülkudât el-Hemedânî'nin (ö. 525/1131) idamına şahit olduğuna dair rivayetlerin uydurma olabileceğinden bu türden bilgilere de itibar etmemek gerekir (Minorsky, 1970, 167). Maruf Haznedar gibi bazı edebiyat tarihçilerine göre Bâbâ Tâhir 401/1010 yılında vefat etmiştir (Haznedar, 2001, 185). Ravendî'nin verdiği bilgiler dikkate alınırsa Bâbâ Tâhir'in, ölümü 401/1010 tarihinde değil de 447/1055 ya da daha ileri bir tarihte olması kuvvetle muhtemeldir (Doski ü Selefî, 47-49). Hemedan'da vefat eden Bâbâ Tâhir'in kabri şehrin kuzey batısında yer alan Bûn-i Bâzâr adında bir mahallede küçük bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Minorsky'nin verdiği bilgilere göre kabrinin yanına sadık müridi olan Fâtıma adında bir kadın ile Mirza Ali Naki Kavsari adında bir erkek defnedilmiştir (Minorsky, 1970, 167). Bazı kaynaklara göre Fâtıma Hanım, Bâbâ Tâhir'in sünanesidir (Hal, 1977, 30-31). Günümüzde mezarının üstünde bir anıt inşa edilmiş ve duvarları şairin şiirleriyle süslenmiştir.

2. Bâbâ Tâhir'in Eserleri

Tezkirelerde Bâbâ Tâhir-i 'Uryân ile alakalı çok az bilgi bulunduğundan 19. yüzyıla kadar çok tanınan bir şahsiyet değildi. Ancak bu yüzyıldan itibaren şarkiyatçıların yaptıkları araştırmalar neticesinde kendisi hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Söz konusu bilgiler arasında müellife ait Lorî lehçesiye yazılmış dübeytîler ve gazel nazım türünde birkaç şiiri de bulunmaktadır. Daha sonra Doğu edebiyatı üzerinde araştırmalar yapan edebiyat tarihçileri, Bâbâ Tâhir'e ait 87 dübeytî tespit etmişlerdir. İranlı şair ve ilim adamı Vâhid-i Destgirdî'nin (1880-1942) yaptığı araştırmalardan yola çıkarak dübeytîlerin sayısını 87'den 296'ya gazel sayısını da dörde çıkarmıştır. Destgirdî, bu şiirleri "*Divân-ı Kâmil-i Bâbâ Tâhir-i 'Uryân*" adıyla Tahran'da 1306 H.Ş. yılında neşretmiştir (Kantar, 1994, 9/211; Yazıcı, 1991, 4/371).

Bâbâ Tâhir'in Lorî lehçesi ile söylediği dübeytîlerin yanı sıra Arapça nesir türünde kaleme aldığı *el-Kelimâtu'l-kisâr* adlı bir eserleri de bulunmaktadır. Söz konusu eserler aşağıda ayrıntılı olarak irdelenecektir.

2.1. Şiirleri

Bu başlık altında Bâbâ Tâhir'in söylediği dübeytîler, gazeller ve bendler hakkında bilgi verilecektir.

2.1.1. Dübeytîleri

İki beyit anlamına gelen "dübeytî", doğu edebiyatında dört mısradan oluşan şiir demektir (Adak, 2019, 622-623). Dübeytî "du" ve "beyt" olmak üzere iki kelimeden oluşan mürekkep bir isimdir. Farsça da "do" Kürtçe de ise "du" şeklinde ifade edilen bu kelime "iki" anlamına gelmektedir. Beyt ise Arapça olup "ev, mesken, hane, oda, oba, çadır, konak, köşk, geceyi geçirme yeri; şan, şeref; aile, evlenmek;

mezar, kabir; kilim, keçe, döşek gibi ev eşyası ve iki mısradan mürekkep manzume” anlamlarına gelmektedir (Mütercim Asım, 2013, 1/553). Her iki kelimenin yani “du” ve “beyt” kelimelerinin terkiibiyle dübeytî kavramı elde edilmiştir. Dübeytîler, klasik edebiyatta kullanılan en eski nazım türlerinden biri olup kaynaklarda ifade edildiğine göre en eski dübeytî örnekleri Mahmud-i Varrak (öl. 221/835) tarafından verilmiştir (Deniz, 2006, 81). Mahmud-i Varrak’tan yaklaşık bir asır sonra dünyaya gelen Bâbâ Tâhir’in dübeytîleri doğu edebiyatında en çok tanınan ve bilinen dübeytîlerdir.

Klasik edebiyatın bir nazım türü olan dübeytî ile rubâî, önceleri özellikle nazariyat kitaplarında terim olarak birbirlerinin yerine kullanılmaktaydı. Ancak daha sonra bu nazım türleri gerek vezin ve gerekse anlam bakımından birbirlerinden uzaklaşarak kendi başlarına birer nazım birimini oluşturmuşlardır (Gerdi, 1999, 264). Örneğin dübeytî genellikle aruz vezninin “hezec-i müseddes-i mahzûf” kalıbı ile yazılırken rubâî, “hezec-i mekfuf-i maksurd” kalıbı ile yazılmaktadır. Dübeytîler üzerinde önemli bir araştırma yapan Sabahat Deniz, rubâî ile dübeytî nazım şekli arasındaki farkı anlatırken; rubâînin, dörtlülük halinde olan bir nazım şekli olduğunu dübeytî ise iki beyitten oluşan bir nazım şekli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca rubâînin, kendine has aruz kalıpları olduğunu, dübeytînin ise özel aruz kalıplarının olmadığını, kafiye türü de her iki nazım şeklinde de aynı olduğunu söylemektedir (Deniz, 2006, 91). Nazım şekli bakımından dübeytî ile rubâî arasındaki en önemli fark dübeytînin sadece iki beyit şeklinde yani beyit esaslı olmasıdır, rubâî ise şekil bakımından mısra esaslı yani dört mısralı bir nazım birimi olmasıdır.

Dübeytînin kafiye düzeni genel olarak aa xa (bazen de aa aa, xa xa) şeklinde gelmektedir. Aruz kalıbı olarak da daha çok hezec bahrinin hezec-i müseddes-i mahzûf yani “mefâilun, mefâilun, feûlun” kalıbı kullanılmaktadır (Adak, 2019, 626). Ancak Divan edebiyatında farklı farklı bahirlerde de dübeytîler yazılmıştır, lâkin kahr ekseriyetle kullanılan bahir, hezec bahridir (Deniz, 2006, 87). “Bu nazım türünden amaç az söz ile çok şeyi etkili bir üslup ile söylemektir. Dübeytîlerde konu bakımından herhangi bir sınırlama söz konusu olmadığından gerek beşeri ve gerekse uhrevi hayata dair her şey seçilebilir” (Sönmez, 2021, 2/184). Konu bakımından methiye, hiciv, felsefî bir fikir, dinî ve tasavvufî bir görüş, dua vs. konularında yazılan dübeytîler mevcuttur. Dübeytîde şair, asıl söylemek istediğini rubâînin aksine her iki beyitte de söyleyebilir. Ayrıca her iki beyit arasında konu bütünlüğü bulunmaktadır. Şairlerin, bu nazım türünde mahlas kullanmaları ise nadirattandır (Öztürk, 2008, 35/176-177; Deniz, 2006, 90).

Dübeytî nazım biriminin ilk temsilcileri Fars edebiyatında Mahmud-i Varrak (öl. 221/835) ve Ömer Hayyam (ö. 1135), Türk edebiyatında ‘Azmişâde Haleti (ö. 1630), Kürt edebiyatında ise Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân’dır (Karataş, 2011, 493-494).

Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân’ın dübeytîleri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek şarkiyatçılar ve gerekse edebiyat tarihi araştırmacıları tarafından derlenerek yayınlanmaya başlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar neticesinde Bâbâ Tâhir’in dübeytîlerinin el yazmalarına ulaşılmıştır. Bulunan bu el yazmalardan bir nüsha da Konya Etnografya Müzesinde 2530 numara ile kayıtlı bulunan nüshadır. Bu nüshada Bâbâ Tâhir’e ait olduğu tespit edilen 2 bend ve 8 dübeytî bulunmaktadır. Söz konusu nüsha 1444 yılında Bahuddîn Kumi tarafından yazılmıştır. Günümüzde Bâbâ Tâhir’in dübeytîleri birçok yayınevi tarafından da yayınlanmıştır (Yavuzer, 2016, 89-94). Örneğin istifade ettiğimiz Kadri Yıldırım’ın *Bâbâ Tâhir’i ‘Uryân Hayatı Görüşleri Divanı* adlı çalışmasında Bâbâ Tâhir’e ait 292 dübeytî bulunmaktadır. Bu çalışmanın ekinde Bahuddîn Kumi tarafından yazılmış ve Konya Etnografya Müzesinde 2530 numara ile kayıtlı bulunan nüshadan bazı örnekler verilmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân, dübeytlerini aruz vezni- nin hezec bahrinin “mefailun mefailun feûlun” kalıbıyla yazmıştır. Dübeytler gözden geçirildiğinde şairin, aruz veznini kullanmada oldukça mahir olduğu görülecektir. Bâbâ Tâhir, dübeytlerinde aruz vezni yanında hece ölçüsünü de ustaca kullanmıştır. Yer yer değişiklikler olmasına karşın on birli hece ölçüsünü tercih etmiştir. Dübeyt- lerin kafiyesi ise “aaxa” şeklindedir, ancak az da olsa bazı dübeytlerde “aaaa” kafiye şekli de vardır. Aşağıdaki dübeytde kafiye düzeni ve aruz kalıbı verilmiştir.

Me fa î lun/ Me fa î lun/ Fe û lun

+ - - - / + - - - / + - -

Ne mî pur sî/ zi ya rê dil/ fî kâ rût

Ki wa ki yan/ gu zeşt bax û/ be hâ rût

(Yıldırım, 2013, 105)

Beytin Türkçesi

Sormazsın artık gönlü gamlı yârini

Bağı ve baharı kimlerle geçirdiğini

Bâbâ Tâhir’in dübeytleri, genel olarak lirik tarzında yazılmış şiirler olup ahi- ret hayatı, tasavvuf, aşk, tabiat vb. konuları ihtiva etmektedir. Bâbâ Tâhir, dübeyt- leri- nde sık sık aşk ve aşkın yakıcılığından bahsetmektedir. Bu açıdan onun bahsettiği aşk, hem yanan hem de yakan bir aştır demek mümkündür.

Bâbâ Tâhir, duygu ve düşüncelerini kelimelere dökerken gerek doğaya ait ve gerekse tasavvufi sembolleri fazla kullandığını görmekteyiz. Örneğin dübeytlerinde bülbül, şahin, ceylan, hüma, baykuş vb.; fauna yani hayvan sembollerinin yanında flora yani bitki sembollerini de sıkça kullanmıştır. Bu bağlamda onun dübeytlerinde çınar, servi, ardıç, çam fıstığı, şimşir gibi ağaç türleri ile gonca, gül, sümbül, diken, yasemin, nilüfer gibi çiçek türleri sıklıkla geçmektedir.

Aşağıda Bâbâ Tâhir’in dübeytlerden bazı örnekler Türkçeleriyle verilmiştir.

Dübeytînin Lorîcesi

Bê te ya Reb be gulşen gul merûya

Eger rûya keseş hergiz mebûya

Bê te herkes be xende leb guşaye

Ruxuş ez xwûnê dil hergiz meşûya

(Yıldırım, 2013, 101).

Dilut ey sengdil ber ma nesûcî

Eceb nebved eger xârâ nesûcî

Besûcem ta besûcûnem dilut ra

Der azer copê ter تنها nesûcî

(Yıldırım, 2013, 297)

Zi xworîn çehreet efrûteter bî

Tîrê işqut be canum rûteter bî

Mi ra exter buved xalê siyâhut

Zi mû yâra ke exter sûteter bî

(Yıldırım, 2013, 387)

Dübeytînin Türkçesi

Rabbim, sensiz gülistanda gül açılmasın

Eğer açarsa da kimseler hiç koklamasın

Sensiz gülmek için dudak açan kimse

Yüzünü kalbinin kanından (başka şeyle)

yıkamasın

Ey taş kalpli! Gönlün bana acımaz

Tuhaf değildir, eğer taş yanmazsa

Ben yanayım ki kalbini de yakayım

Çünkü yeşil ağaç tek başına yanmaz

Güneşten daha aydınlıktır yüzünün ışığı

Can yaram daha derin, aşk okunun açtığı

Yüzündeki siyah ben benim için yıldızdır

Bence yıldızdan parlaktır yârin aydınlığı

2.1.2. Gazelleri

Gazel kelimesi etimolojik olarak Arapça kökenli olup “Mahbûbenin hüsn ve cemâlini meth ederek kendisine takılma, bu yolda şiir söyleyerek mahbube ile eğlenmek, kadınlarla aşk üzerine tatlı ve hoş sözler ile sohbet etmek, yün eğirmek, kur yapmak, güzel sözlerle ve benzeri şeylerle kadının sevgisini kazanmak, güzel duyguları şiirle ifade etmek” anlamlarına gelmektedir (Sami, 1998, 966). Gazel, edebî bir kavram olarak, “aşk, muhabbet ve aşiret hakkında beş on beyitten mürekkep şiir; uzunluğu beş ile on beş beyit arasında değişebilen, ilk beytin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerin ikinci mısraları birinci beyitle aynı kafiyeli, özellikle aşk, güzellik, içki konularını lirik bir biçimde işleyen bir nazım biçimi” şeklinde tarif edilmiştir (Ateş, 1970, 4/730).

Bugüne kadar gerek şarkiyatçılar ve gerekse edebiyat tarihi araştırmacıları tarafından nüsha farkları da göz önünde bulundurularak yapılan araştırmalar neticesinde Bâbâ Tâhir’e ait olduğu söylenen dört gazel tespit edilmiştir. Ancak yapılan bu araştırmalarda söz konusu şiirlerin bazı beyitlerinin hangi şiirine ait olduğu net olarak tespit edilmiş değildir. Bundan dolayı gazellerin beyit sayıları net bir şekilde saptanamamıştır. Kadri Yıldırım, yaptığı çalışmada birinci gazelin 21, ikinci gazelin 13, üçüncü gazelin 9, dördüncü gazelin beyit sayısını da 6 olarak vermektedir (Yıldırım, 2013, 46-53).

Bâbâ Tâhir’in bir gazelinin bazı beyitleri Türkçesiyle birlikte aşağıda verilmiştir.

Gazelin Loricesi

Mû an miskîn tezerwê bêpêr estem

Mû an sûzende şemê bêser estem

Heme der aşîyanî dîrûm nişîn

Der în wîrane murxê bêper estem

Bedîn merdânegî hestem çunân xwâr

Te pindarî ki be be serê micmer estem

Dilâ na murde âsâyîş nebînî!

Ki mû ta cân ne dâdem wa ne restem

Dil ez âlâle rûyan sûte dîrûm

Ezînan der rekû can neşter estem

(Yıldırım, 2013, 52-53)

2.1.3. Bendleri

Klasik edebiyatta bend, başından sonuna kadar aynı vezinde çok beyitli parçalardan meydana gelen şiirlerin her bir bölümüne verilen addır (Pala, 2013, 66). Bâbâ Tâhir’e ait bir bend şöyledir:

Gazelin Türkçesi

Ben o kanatsız miskin sülün kuşuyum

Ben ateşin o başı yanmış bir mumuyum

Herkesin bir yuvası var, orda yaşıyor

Bense bu viranede kanatsız bir kuşum

Bu yığıtliğim ile o kadar zayıfım ki

Sanki bir cemre üzerinde oturmuşum

Gönül ölmeden huzur bulamazsın

Ben can vermeden olgunlaşmam

Lale yüzlülerden yanmış bir gönlüm var

Onlar elinden, damar ve canda neşter var

Bendîn Lorîçesî

Zaricem di wîdayê mûric edxwerd
Mûric ani dû destêş û Xwuda derd
Nagehan bamed an baz wi darî
Zariceş kuşt û mûran zaric edxwerd
Daliç Elwend kûhan kerd perwaz
Bazeş bekuşt û xwûneş pak waxwerd
Bemed neçîrwan derdên wedayên
Bewekdeş tîr û dal ej kar bederd
Beşe neçîrwan destut wucad est
Ce înet wedkere ej kar bederd
Fena mî neşe îniwed ke men kerd
Be men hem an keren her wed ke men kerd
 (Yıldırım, 2013, 43-44).

Bendîn Türkçesi

Gördüm keklik, karınca yemini yedi
 Karınca iki elini açıp Allah’a yöneldi
 Birden bire bir av şahini oraya geldi
 Kekliği öldürdü karıncalar onu yedi
 Elvend dağından bu kez kartal geldi
 Şahini öldürdü, kanını içip onu yedi
 Sonra gamlı ve huysuz bir avcı geldi
 Bir ok atarak kartalın işini bitiriverdi
 Yaşa avcı, ellerin hiç dert görmesin!
 Zira kötü kötülüğün cezasını çeysin
 Ben de kötüyüm bu bana da kalmayacak
 Ne kötülük etmişsem bana da yapılacak

2.2. Bâbâ Tâhir’in el-Kelimâtu’l-kisâr İsimli Eseri

Bâbâ Tâhir, *el-Kelimâtu’l-kisâr* (Özlü Sözler) adlı eserini Arapça kaleme almıştır. Konu itibarıyla müellif, bu eserde tasavvufun tanımını yaparak onun, temel ilkelerini ve konularını kısa ve özlü sözlerle ifade etmiştir. Bâbâ Tâhir tasavvufu, yaşadığı manevi haller bağlamında tarif etmesinden kaynaklı birden çok tanımını yapmıştır. Örneğin Bâbâ Tâhir, dünyevi bir maksatla zikir yapma saray bekçisine benzetmekte Allah rızası için zikir yapma da bahçivana benzetmektedir. Ona göre saray bekçisi, kralı korumanın karşılığı olarak ücret alırken bahçivanın ücreti bahçesine ektiği ürünleri toplamaktır. Bâbâ Tâhir, bu eserinde tasavvufi kavramları tarif ederken onlara bilinen genel tariflerin dışında başka anlamlar da yüklemektedir. Örneğin genel geçer tarife göre “zühd” kavramı dünya nimetlerinden uzaklaşmaktır ancak ona göre zühd, “*Ez-Zühdü terku na ‘îmi’ d-dunyâ ve ‘l-âhire*” yani dünya nimetlerinin yanında ahiret nimetlerinden de uzaklaşmaktır (Şivan, 2006, 174).

El-Kelimâtu’l-kisâr, arifler ve mutasavvıflar tarafından büyük bir ilgi ve alaka görmüş dolayısıyla eserin daha iyi anlaşılabilmesi adına birçok âlim tarafından şerh edilmiştir. Bu şerhlere Aynülkudât el-Hemedânî’ye (ö. 525/1131) isnat edilen bir şerh ile müellifi meçhul başka bir şahsa atfedilen şerhi misal vermek mümkündür (Şivan, 2006, 3). *El-Kelimâtu’l-kisâr* adlı bu esere Molla Sultan Ali Gunâbâdî tarafından *Tevzih-i Şerh-i Fârisi Ber Kelimât-ı Kisâr-ı Şeyh-i Ecel Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân* adıyla yazılan bir şerh 1955 yılında Tahran’da Sâlih Hüseyinî Emir Süleymânî Yayınları tarafından basılmıştır (Gunâbâdî, 1955, 11).

Bu çalışmanın ekinde Aynülkudât el-Hemedânî tarafından *el-Kelimâtu’l-kisâr* için yapılan şerhin Tahran’da Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Millide bulunan orijinal nüshasından bazı örnekler verilmiştir. Aynülkudât el-Hemedânî, söz konusu eseri önce Arapçadan Farsçaya çevirmiş daha sonra şerhini yapmıştır. Eser, 51 bâbdan oluşup içinde Bâbâ Tâhir’e ait 421 özlü söz ve bunların şerhi bulunmaktadır (Şivan, 2006, 3).

El-Kelimâtu 'l-kisâr adlı bu eser, yirmi üç bâb ve aşağı yukarı 421 veciz sözden meydana gelip eserde konu bakımından tasavvuf ilminin inceliklerine değinilmiş; ilim, marifet, ilham, akıl, nefis, bela, kalp, dünya ve ahiret, mecaz ve hakikat, işaret, vecd, işitme, zikir, gaflet, müşâhade, hıfz, irade, talep, feraset, sekr, fakr, zuhd, tevekkül, sabır, ubûdiyet, muhabbet, dava, gayret, vakit, ölüm ve hayat, fena ve bekâ, kavuşma ve ayrılık, tevhid, tasavvuf, tarikat, mekr ve istidrac, ehl-i sülûkun tabakaları, hakkı söylemek, gurbet vb. birçok konu ele alınarak söz konusu konularla alakalı kavramların şayet var ise zıt manaları da verilerek izah edilmiştir (Gunâbâdî, 1955).

El-Kelimâtu 'l-kisâr'da yer alan özlü sözlerden bazıları tercümeleriyle aşağıda misal olarak verilmiştir.

“El-‘İlmu yehmiluhu, ve ‘l-vecdu yedhuluhu, ve ‘l-hekiyketu tedyinuhu, ve ‘l-ma ‘rifetu tu ‘nisuhu” (Şivan, 2006, 12) (İlim kişiyi hedefine doğru taşır, vecd hedefe dâhil eder, hakikat onu Hakk’a yaklaştırır, ma‘rifet ise onu Hak ile yoldaş eder.) (Sönmez, 2021, 2/188).

“El-‘İlmu tâcu ‘l-‘ârifî, ve ‘l-ma ‘rifetu tâcu ‘l-‘âlimi” (Sönmez, 2021, 2/188) (İlim arifin tacıdır, marifet ise âlimin tacıdır) (Sönmez, 2021, 2/188).

“Leyse beyne ‘n-nefsi ve ‘l-kiyâmeti illâ nefis” (Şivan, 2006, 72) (Nefis ile kıyamet arasında sadece nefis vardır).

“El-Fakru behru ‘l-belâi, ve ‘l-‘ilmu sefinetun ve ‘l-vecdu mevcetun, fe izâ câe ‘l-mevcu garağa ‘s-sefinetu” (Fakirlik bela denizidir, ilim gemidir, vecd dalgadır, dalga geldiğinde gemi batır) (Şivan, 2006, 166)

“Ez-Zühdü terku na ‘imi ‘d-dunyâ ve ‘l-âhireti”(Zühd, dünya ve ahiret nimetlerini terketmektir) (Şivan, 2006, 174).

“El-İhlasu nisyânu ‘l-mulâhazâti”(İhlas, bütün mülâhazaları unutmaktır.) (Şivan, 2006, 180)

“Kâbülu ‘l-medhi bi ‘n-nefsi şirkun, ve bi ‘l-hakki tevhidun”(Şivan, 2006, 245) (Nefisten dolayı övünmeyi kabul etmek şirk, Hak için kabul etmek ise tevhitir.) (Sönmez, 2021, 2/188).

“Et-Tasavvûfu ihlâku ‘l-emvâli”(Şivan, 2006, 247) (Tasavvuf, mala-mülke değer vermemektir.) (Sönmez, 2021, 2/188).

“En-Nâsu selâsetun, ‘arifun, ‘alimun ve mürîdun. Fe emme ‘l- ‘arifu fe hüve li Rabbihi dûne hazzîhi, ve emme ‘l- ‘alimu fe hüve li ‘ilmihi ma ‘a hazzîhi, ve emme ‘l- ‘muridu fe hüve li muradihi bi r ‘uyeti hazzîhi” (Şivan, 2006, 263) (Üç farklı insan tipi vardır: ârif, âlim ve murid. Ârif, hazzına değil, rabbine bağlıdır; âlim, hazzıyla beraber ameline bağlıdır; mürîd ise hazzını gözeterek muradına bağlıdır.) (Sönmez, 2021, 2/188).

3. Bâbâ Tâhir'in Veliliği

Velî, kavramı Arapçadan Türkçeye geçmiş bir kavramdır. Sözlüklerde “yakınlık, sahip, dost, yardım eden, koruyan; yardım edilen, korunan vb.” anlamlara gelmektedir, çoğulu ise evliyâ yani velilerdir (İbn Manzûr, 1890, 2/15/406). Nitekim Kur'an'da “... Allah da mü'minlerin dostudur” (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012, 3/68) olduğunu ifade eden ayetler mevcuttur. Hz. Peygamber'in bazı

hadislerinde de veli kavramının yukarıdaki anlamlıya geçtiğini görmek mümkündür.

Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 792/1390 [?]) gibi mutasavvıf şâirler hakkında olduğu gibi Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân’ın da hayatı ve kerametleri hakkında bazı menkıbeler rivayet edilmiştir. Menkıbe kelimesi Arapça menşeli olup sözlükte “bir kimsenin erdem ve kahramanlıklarını anlatan hikâye, epos, vb.” manalara gelir (Komisyon, 1996, 943). Menkıbeler, hayatın gerçekleriyle pek alakası olmayan ya da olsa bile zamanla tağyir edilen hikâyelerden ibarettir (Şahin, 2004, 19/112-114). Biz bu başlık altında Bâbâ Tâhir hakkında rivayet edilen menkıbelerden bazılarını yer vereceğiz.

Rivayet edildiğine göre Bâbâ Tâhîr, yaşadığı Hemedân şehrinde bulunan Elvend dağına zaman zaman gidip odun toplar sonra da topladığı bu odunları getirip şehirde satarak geçimini sağlardı. Bir gün yaşadığı şehirde bulunan medreselerde ilim tahsil etmekle meşgul olan talebelere gidip onlarla sohbet eder. Sohbet esnasında bir ara talebelere “ilim tahsil etmek için ne yapmak lazım” diye sorar. Talebeler de onunla eylenmek adına medresenin bahçesinde bulunan havuzu göstererek “kış mevsiminde bu buzlu havuza bir gecede kırk defa girip çıkmak lazım” diye cevap verirler. İlim tahsil etmeye karar vermiş olan Bâbâ Tâhîr, kendisine verilen bu cevabı sahih kabul ederek söz konusu eylemi yapmaya karar verir. Bir kış gecesi havuzun kenarına gidip buz tabakasını kırdıktan sonra soğuk suya kırk defa dalıp çıkar. Yapılan bu eylem neticesinde kendisine gelen manevî bir işaretle zihni tekâmüle erer. Söz konusu eylemi geçirdiği gecenin sabahında medreseye gidip talebelerle ilmi münazaralara katılarak çok başarılı bir performans sergiler. Bâbâ Tâhîr, yaptığı bu davranışla etrafındaki herkesi hayretler içinde bırakır. Kendisine, bir gece gibi kısa bir sürede elde ettiği bu başarının sırrını soranlara şu meşhur Arapça vecizeyle cevap verir: “مَنْ كَفَّ عَنِ الْوُجُوهِ

“Atımın dizginini serbest bırakıyorum, kimin kapısında durursa ona misafir olacağız” der ve atının dizginini bırakır. At gider Bâbâ Tâhîr’in bulunduğu Tekke’nin önünde durur. Şah Huşin, Bâbâ Tâhîr’i daha önce duymuştur. Ancak kendisini yakından tanımak ister. İnsanın takvalık derecesinin dünya malına karşı olan sevgisinden belli olduğunu bilen Şah Huşin, Bâbâ Tâhîr’e oldukça kıymetli olan birtakım mücevherat ve bir miktar da para teklif eder. Bunun üzerine Bâbâ Tâhîr ona, “Ben senin sevgin ve cemalin dışında hiçbir şey istemem” der. Şah Huşin, ona “Kusura bakma, seni denemek istedim; eğer teklifimi kabul etseydin iyiler zümresinden ayrılmış olurdu” der (Yıldırım, 2013, 29).

Yukarıda verilen menkıbelerden de anlaşılıyor ki Bâbâ Tâhîr, döneminin arif ve mutasavvıf şahsiyetlerindendir.

4. Bâbâ Tâhîr’in Edebî Kişiliği

Bâbâ Tâhîr-i ‘Uryân’ın hayatı ve eserleri üzerine yapılan bu çalışmanın gayesi onun klasik edebiyattaki yerini belirlemek ve eserlerini tanıtmaktır. Bâbâ Tâhîr, ilk dönem klasik edebiyatın edip ve şairlerindendir. Kendisinden sonra gelen edip ve şairleri etkileyen Bâbâ Tâhîr-i ‘Uryân, dünyaya meyil etmeyen, mücerret ve fakir bir hayatı yani kalenderî bir yaşam tarzını seçen bir dervîştir. Bu başlık altında Bâbâ Tâhîr’in dili, üslubu ve şiirlerinde kullandığı mahlasları üzerinde durulacaktır.

4.1. Dili ve Üslubu

Bâbâ Tâhîr, dübeytî nazım şeklindeki şiirlerini, yaşamını sürdürdüğü bölge halkının diliyle yani Lorî lehçesiyle yazmış bir sufîdir. Onun şiirleri duygu yüklüdür yani lirik türündedir. Şair, şiirlerinde ağır, manası zor anlaşılan kelimeleri kullanmaktan kaçınmış, süslü cümleler kurmaktan imtina etmiş, edebî sanatları da çok az kullanmıştır. Bâbâ Tâhîr-i ‘Uryân’ın böyle bir metodu benimsemesinin altında kanaatimizce, kendisini yapmacık bir hayattan uzak tutma arzusu, yani dünyanın süsüne ve cazibesine kapılmadan kendisini olduğu gibi manevî âleme gösterme arzusudur. Dünyanın cazibedar ve debdebeli hayatı, gözlerini kamaştırmadığından olsa gerek, yapmacıktan kaçınmış, sözü sanatlı söyleme kaygısından kaçınmış, dolayısıyla dübeytîlerini yazıya dökerken hedef kitle olarak halkı seçmiş ve onların duygularına hitap etmiştir. Onun bu samimi duygularından dolayı olsa gerek, yaklaşık bin yıl önce yaşamış olmasına rağmen unutulmayan ve eskimeyen şair ve mutasavvıflar arasına girmiştir.

Bâbâ Tâhîr, dübeytîlerini ve gazellerini aruz vezni ile yazmıştır. Dübeytîler üzerinde yaptığımız çalışma neticesinde onun, aruz veznini mahirane bir şekilde kullandığını tespit ettik. Bâbâ Tâhîr, dübeytîlerini Lorî lehçesiye yazdığını daha önce ifade etmiştik. Ancak yazılan bu dübeytîler, sonraları derlendiğinden dilden dile aktarılırken bazı değişikliklere uğraması kaçınılmazdır (Zerrinkûb, 1376 H.Ş. , 181-187). Bugün elimizdeki dübeytîlerin dilinde görülen birtakım farklılıkların sebebi işaret ettiğimiz noktanın rolünün büyük olduğu kanaatini taşımaktayız.

Bâbâ Tâhîr-i ‘Uryân’ın dübeytîlerinin dili ne kadar sade ise anlam bakımından da bir o kadar derinliklidir yani sehl-i mümtene tarzında yazılmıştır. Şair, şiirlerinde dünyanın mahiyetinden ve âdemoğlunun garipliğinden bahsederken aslında kendi yalnızlığını ve perişanlığını dile getirmiştir. Bâbâ Tâhîr’in dübeytîlerinde sevgi dolayısıyla sevgiliye kavuşma arzusu vardır, bize göre dile getirdiği sevgi ve sevgili ise dünyevi değil manevî sevgi yani Allah’a kavuşma sevgisi ve hasretidir.

Bâbâ Tâhîr, dübeytîlerinde sevgisini dile getirirken kullandığı kavram, simge ve semboller daha çok mecazi aşkı getirmek için kullanılanlardır. Şairin, dilini sade tutmak istemesinden kaynaklı bu kavramları kullandığı kanaatini taşımaktayız. Mesela şair, aşağıdaki beyitte “*Suxen wa te keren, wa te neşinend/* Seninle oturup se-

ninle sohbet edenler” derken bize göre kast ettiği mana ‘teheccüd namazı’ nı kılmaktır yani âşık olduğu Cenabı Hak ile hasbihal etmektir. İlahi mana da maşukla hasbihal etmenin yollarından birisi de teheccüd namazını kılmaktır. Çünkü gecenin bir vaktinde ancak âşık olanlar kalkıp maşukuyla kelim etme ihtiyacını hissederler. Bâbâ Tâhir, maksadını dile getirmek için günlük hayatta kullanılan kelim, imge ve sembollerden de istifade etmiştir.

Dübeytînin Lorîcesi

Xwoşa anan ke her şaman tû wînend

Suxen wa te keren, wa te neşînend

Gerem desres nebî ayem te wînem

Beşum anan bewînem ke te wînend

(Yıldırım, 2013, 120)

Dübeytînin Türkçesi

Ne şanslıdır her gece seni görenler

Seninle oturup seninle sohbet edenler

Eğer seni görmek elimden gelmiyorsa

Gidip göreyim seni gören kim iseler

Lorî lehçesinin yanında iyi derecede Farsça ve Arapça bilgisine de sahip olduğu Arapça telif ettiği *el-Kelimâtu'l-kisâr* adlı eserinden anlaşılan Bâbâ Tâhir’in edebî yönünü anlamamızı kolaylaştıran diğer bir veri de söz konusu bu eserdir. Müellif, tasavvuf konulu bu eserinde edebî yönünü öne çıkarmış ve fikirlerini kısa cümlelerle veciz bir şekilde ifade etmiştir. Eserinde fiil cümlelerinden ziyade isim cümlelerini kullanmış, kurduğu cümlelerde tekellüfe yer vermemiş, uzun cümleler kurmaktan kaçınmış, en önemlisi de meramını kısa cümlelerle ifade ederek halkın onları ezberlemelerini ve ona göre hayatlarını idame etmelerini sağlamayı amaçlamıştır.

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Bâbâ Tâhir, şair olduğunu ifade etmek için dübeytî türünde şiir söylememiştir bilakis, Allah’a olan muhabbetini ve aşkını dile getirmek gayesiyle şiiri bir araç kullanmıştır. Yine Bâbâ Tâhir, *el-Kelimâtu'l-kisâr* adlı eserini büyük bir edip olduğunu ifade etmek maksadıyla vücuda getirmemiş bilakis bu eseriyle kâmil insan olmanın yollarını anlatmayı hedeflemiştir.

4.2. Lakabı ve Mahlası

Lakap kelimesi Arapça “lak-ka-be” fiilinden türeyen bir isim olup sözlüklerde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Şemseddin Sami “bir adamın ism-i aslisinden başka hem namlılardan tefrik olunmak için ba’de bi’l-munasebe ta’yin eden diğer ism-i ki onunla *şöhreti olunur*.” (Sami, 1998, 1243) diye tarif ederken Develioğlu “bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad” (Develioğlu, 2007, 541) diye tanımlamaktadır.

Mahlas kelimesi de Arapça “ha-le-se/ yah-lu-su/ hu-lûs” fiilinden türemiş bir isim olup sözlüklerde “emin, güvenilir yer, saflık, halislik, gönül temizliği, kaçma, kurtulma, sığınma” gibi anlamlara gelmektedir. Çeşitli sözlük ve ansiklopedilerde hemen hemen aynı anlama gelen tarifler yapılmıştır. Örneğin Şemseddin Sami *Kamûs-ı Türkî*’de “*Şairin şiirde ittihaz ettiği isimdir ki gazelin nihayetinde zikri adet olmuştur, Herkesin ismine ilave dem olunan ikinci isim ki bir sıfattan ibarettir.*” şeklinde tarif etmektedir (Sami, 1998, 1310). Kısaca mahlas, şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma ada verilen isim şeklinde tarif etmek mümkündür.

Lakap ile mahlas kavramları zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldıkları olmuştur. Yukarıda verilen anlamlardan da anlaşılıyor ki lakap, bireyin halk arasında tanınmasını sağlayan ve içinde belli amaçlar barındıran takma bir addır, mahlas ise şairlerin şiirlerinde kullandıkları müstear isimleridir. Toplum içerisinde yaşayan belli başlı bazı şahsiyetlere çeşitli lakaplar takılmıştır ya da şairler birtakım nedenlerden dolayı şiirlerinde asıl isimlerini zikretmek yerine mahlas kullanmışlardır. Bu tür kullanımlara “Zembilli” lakabıyla meşhur olan Şeyhülislam Ali Efendi (ö. 932/1526),

“Tiryâkî” lakabıyla meşhur olan Hasan Paşa (ö. 1017/1608) ve “Nişani ve Mela” mahlasını kullanan Şeyh Ahmed b. Muhammed el-Cezerî’yi (ö. 1050/1640) örnek vermek mümkündür. Araştırmamızın konusunu teşkil eden Bâbâ Tâhir için de bazı lakap ve mahlaslar kullanılmış, kendisi de gerek dübeytlerinde gerekse gazellerinde bu lakap ve mahlasları kullanmıştır. Aşağıda gerek Bâbâ Tâhir için kullanılan lakaplar ve gerekse bizzat kendisinin kullandığı mahlaslar dübeytlerinden ve gazellerinden yola çıkılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2.1. Lorî Lakabı

Lorî lakabı Bâbâ Tâhir için kullanılan bir lakaptır. Kendisinin Lorîstan bölgesinde doğması, ömrünün tamamını bu bölgede geçirmesi ve söz konusu bölgenin Lorîstan diye adlandırılması hasebiyle Lorî lakabıyla anılmıştır (Zerîn Kûb, 1377, 500). İran’ın bir eyaleti olan Lorîstan bölgesinin doğusunda Rûdsezar, batısında Irak, kuzeyinde Hersin ve Nihavend şehirleri, güneyinde de Huzistan bulunmaktadır. (Öngör, 1959, 520).

Bölgede yaşayan halkın çoğunluğu Lor’dır. Lorların etnik kökenleri ve konuştukları dil hususunda değişik fikirler bulunmaktadır. Kürt Tarihçi Şerefhan Bidlisi’nin (1543?-1643?) Farsça kaleme aldığı ve *Şerefname* diye bilinen *Tevârih-i Qadîm-i Kürdîstân* adlı eserinde Lorların Kürt olduklarını söyledikten sonra Kürtleri “Kurmanc, Lor, Kelhor ve Goran” diye dört ana guruba ayırmaktadır (Emir Şerefhan, 23-24). Farsların ve Kürtlerin tarihini, edebiyatını, coğrafyasını ve kültürünü araştırarak şarkiyatçı Vladimir Minorsky (1877-1966) Mes’ûdî’yi (ö. 345/956) kaynak göstererek Lorların Kürt olduklarını nakletmektedir (Minorsky, 1965, 7/83). Bu görüşü Mes’ûdî’nin haricinde Yakut el-Hamevî (ö. 626/1299) de “*Mu‘cemu’l-Buldân*” adlı eserinde İran’ın Lorîstan eyaletinde Kürtlerin yaşadığını dile getirmektedir (Hamevî, 1397, 5/16). Bunu destekleyen bir başka tarihçi de İbn Havkal’dır (ö.377/978). O’da Lorîstan bölgesinde çoğunlukla Kürtlerin yaşadığını (İbn Havkal, 1938, 257) ifade etmektedir. Ebu’l-Fidâ (ö.732/1331) da Lorîstan eyaleti hakkında şu bilgileri vermektedir: “Lor, Huzistan’ın bir nahiyesidir, bu bölgede Lorîstan diye adlandırılan bir dağ da bulunmaktadır. Lorîstan veya Lor Dağı, Tustar ile Huzistan arasında olup altı günlük mesafededir. Bu dağlarda çoğunlukla büyük Kürt toplulukları ve onların hükümdarları yaşamaktadırlar...” (Ebu’l-Fidâ, 1840, 313). Osmanlı İmparatorluğunun meşhur dilbilimcisi Şemseddin Sâmî (ö.1321/1904) “*Kamûsu’l-Alam*” da Lorîstan ve Lor maddesinde şu bilgilere yer vermektedir: “*İran’da Horasan ile İsfahan arasında ve Horasandan ma’dûd bir yer olup, bu memlekette sakin olan Kürd akvamından bir kavmin ismiyle müsemma olduğu coğrafıyun Arap asarında mesturdur. Yakut Hamevi, bu memleketin ahiren Horasandan tefrikiyle cibalden ma’dûd ayrıca bir hatta ‘ad olunduğu ilave edip el-yevm Lorîstan denilen yerdir.*” (Sami, 1316, 4011). Ziya Gökalp (1876-1924) ve diğer bazı araştırmacılar da Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân’ın dübeytlerini Lor lehçesiyle yazdığını ve Lorların, Kürtlerin bir parçası olduklarını söylemektedirler (Feyli, 2009, 146-147). Diğer bazı araştırmacılara göre de Lorîstan eyaletinin ilk sakinleri Kürtler iken sonraları bu halk Türkleştirilmiştir. (Öztuna, 1976, 23/100).

4.2.2. Tâhir Lakabı ve Mahlası

Arapça bir kelime olan Tâhir kelimesi sözlüklerde “temiz, pak, abdest ve guslü bozan şeylerden beri olan” anlamına gelmektedir (Sami, 1998, 873). Söz konusu isim Bâbâ Tâhir’in gerçek adıdır. O, bu ismi gerçek adının yanında şiirlerinde mahlas olarak da kullanmıştır. Aşağıda verilen her iki dübeytinde de şair, “Tâhir” ismini hem isim hem de mahlas olarak kullanmıştır.

Dübeytinin Lorîcesi

Şew taret bewînim xahîş ez pey

Şude kewn û mekan ez xiqet hey

Dübeytinin Türkçesi

Karanlık geceni göreyim ricası senden

Nesne ve mekânın var olması senden

Heqîqet bişnew ez Tâhir ke gerdî
Be yek “kun” xiqetî kewn û mekan tey
 (Yıldırım, 2013, 378).

Sen işin hakikatini Tâhir’den duy ki
 Bir “ol”unla her şey yaratılışı senden

Nigarê tazexîzê mû kuca yî?
Be çeşman surmerîzê mû kuca yî?
Nefes ber sîneyê Tâhîr resîde
Demê murden ezîzê mû kuca yî?
 (Yıldırım, 2013, 386).

Ey yeni filizlenmiş yârim nerdesin?
 Göze sürme çekmiş yârim nerdesin?
 Tâhir artık son nefesini vermektedir
 Artık ölüm vaktidir, azizim nerdesin?

4.2.3. Bâbâ Tâhir Lakabı ve Mahlası

Bâbâ lakabı, soy ve nesep ilişkisinden azade bir şekilde sevgi, saygı ve hi-maye etmek gibi anlamları bünyesinde barındırmaktadır. İslam’ın ilk dönemlerinde bu kavramın kullanıldığına dair elimizde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak 10. yüzyıldan itibaren tarikat şeyhleri ve münzevi sufiler bu lakapla anılmaya başlanmışlardır (Uludağ, 1991, 4/365). Bâbâ lakabı süreç içerisinde bazı tarikat şeyhlerine, bu şeyhlerin tayin ettiği halifelere, mutasavvıflara ve meczup diye nitelenen şahıslara verilen bir unvandır. Bu unvanla anılanlar, genellikle belli bir olgunluğa eriştiklerinde halk nezdinde saygı görürler (Cebecioğlu, 2014, 61). Bâbâ lakabı, Anadolu’da Ehl-i Hak, Melameti, Bektaşî, Haydarî vb. tasavvuf ehlî şahsiyetler için özellikle de Kalenderî şeyhleri için yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Yıldırım, 2013, 14-15). Bâbâ Tâhir, Ehl-i Hak ve Kalenderî şeyhi olduğundan baba lakabını şiirlerinde mahlas olarak kullanmıştır. Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân bir gazelinde şöyle diyor:

Gazelin Lorîcesi

Mû ez rûzê ezel Tâhir bizadem
An ez rûnam Bâbâ Tâhir estem
 (Yıldırım, 2013, 53).

Gazelin Türkçesi

Ben ezelden beri Tâhir (pak) doğdum
 Bu nedenle ismen Bâbâ Tâhir oldum

4.2.4. ‘Uryân Lakabı ve Mahlası

Bâbâ Tâhir, şiirlerinde sıklıkla ‘Uryân mahlasını kullanmıştır. Arapça “erâ -ye‘râ -‘urâ” fiilinden türeyen ve sıfat olarak kullanılan ‘Uryân kelimesi sözlüklerde “çıplak, örtüsüz, elbisesiz, soyunmuş, arınmış, kurtulmuş” manalarına gelmektedir (Sami, 1998, 934). ‘Uryân lakabı, daha çok Kalenderî şeyhleri tarafından kullanılmıştır (Ocak, 2016, 72). Bir Kalenderî şeyhi olan Bâbâ Tâhir de şiirlerinde ‘Uryân lakabını mahlas olarak kullanmıştır.

Dübeytînin Lorîcesi

Nezûnem rût û ‘Uryânûm kî kerde
Xwudim cellad û bî cûnum kî kerde
Bide xencer ke ta sîne kunem çak
Bebînem işq ber cûnum çi kerde
 (Yıldırım, 2013, 286).

Dübeytînin Türkçesi

Bilmiyorum beni kim çıplak yapmış
 Celladım benim kim canımı almış
 Bir hançer verin de yarayım sinemi
 Ki göreyim aşk bana neler yapmış

Bâbâ Tâhîr'in şiirlerinde 'Uryân lakabını kullanmasıyla alakalı araştırmacılar bazı görüşler ileri sürmüşlerdir, bunlardan bazıları şöyledir:

Bâbâ Tâhîr, dünya malına kıymet addetmeyip dünyadan elini eteğini çekip, oldukça karasal bir iklime sahip olan İran'ın Hemedân şehrinde ömrünün büyük bir kısmını kulûbe ve mağaralarda geçirdiği ve dervişane bir hayatı yaşadığından bu lakabı kendisi için kullanmıştır (Rûhânî, 1386, 1/65-66). Bazı araştırmacılara göre de bu lakap, el yazmalarında kayıt altına alınırken yanlış yazılmıştır. Kelimenin aslı, "azad ve şerif" anlamına gelen "aryan" iken yazıya geçirildiği esnada sehven "'Uryân" diye yazılmıştır (Yıldırım, 2013, 16). Bir başka görüşe göre de Bâbâ Tâhîr, dış görünüşüne önem vermeyip üstü başı yırtık bir halde çarşı ve pazarlarda dolaşmasından kaynaklı kendisine bu lakap verilmiştir (Rûhânî, 1386, 1/65-66). Bâbâ Tâhîr hakkında nakledilen bir diğer menkıbeye göre de kendisi bir kış mevsiminde Hemedan'daki medresenin bahçesinde bulunan havuzun buzlarını kırıp sabaha kadar içinde kaldığından dolayı bu lakabı kullanmıştır (Yıldırım, 2013, 16). Yine başka bir rivayete göre de Bâbâ Tâhîr'in kış mevsiminde Hemedan'daki medresenin bahçesinde bulunan soğuk havuzun içinde sabaha kadar kalması neticesinde vücudu kimsenin yanında oturamayacağı kadar ateşlenir. Bundan ötürü de kendisi için "'Uryân" yani çıplak lakabını kullanır (Resul, 2012, 97-98).

4.2.5. Hemedanî Lakabı ve Mahlası

Hemedan şehri; gerek tarihi açıdan ve gerekse coğrafi ve stratejik açıdan oldukça önemli bir şehirdir. İran'daki bir şehrin ismi olduğu gibi içinde bulunduğu eyaletin de adı olan Hemedân şehri, Elvend dağının doğu eteklerinde 1960 m yükseklikteki bir ova üzerine kurulmuştur. Hemedân eyaletinin kuzeyinde Azerbaycan ve Kazvin, güneyinde Irak bölgesi, doğusunda Sâve, batısında ise Kirmanşâh bulunmaktadır. Bu şehir, eski çağlardan bu yana önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Irak'tan Kafkasya'ya, Horasan ve Türkistan'a giden ticaret ve askerî yolların üzerinde bulunması bu şehrin önemini bir kat daha artırmıştır (Belâzûrî, 2013, 352; Mirza Bala, 1964, 5-1/420).

Hemedân'da doğan, yaşamını orada sürdüren ve vefat eden Bâbâ Tâhîr-i 'Uryân, doğduğu, büyüdüğü ve vefat ettiği bu şehre, iç âleminde çok değer verdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle olsa gerek kendisine Bâbâ Tâhîr-i Hemedânî de denilmiştir (Fehrayî, 1387 H.Ş. , 11). Aşağıdaki dübeytîde de görüleceği üzere Bâbâ Tâhîr, Hemedânî mahlasını kendisine hem lakap ve hem de mahlas olarak kullanmıştır:

Dübeytînin Lorîcesi

Mû an espîdebaz em Hemedanî

Lane der kûh darem der nihanî

Be balê xwud perem kûhan be kûhan

Be çengê xwud kerem nexcîrbani

(Yıldırım, 2013, 350).

Dübeytînin Türkçesi

Ben Hemedanlı beyaz şahinim

Dağın tepesine yuvamı kurmuşum

Kanatlanıyorum dağdan dağa

Pençelerimle avcılık yapar olmuşum

Aşağıda Bâbâ Tâhîr'in şiirlerinde geçen lakap ve mahlaslarının istatistiki bilgilerini içeren bir tablo verilmiştir. Tablodaki istatistiki bilgiler, Kadri Yıldırım tarafından *Bâbâ Tâhîrî Uryan Hayatı Görüşleri Divanı* adlı çalışması esas alınarak verilmiştir.

Tablo 1: Lakap ve Mahlas Tablosu

	Tâhir	Bâbâ Tâhir	‘Uryân	Hemedanî	Lorî
Gazel Numarası	1, 2, 3	4	---	---	---
Dübeytî Numarası	43, 187, 280, 288	---	188,	252	---
Toplam	10				

Yukarıda verilen tabloda görüldüğü gibi Bâbâ Tâhir, gazellerinde sadece gerçek adı da olan “Tâhîr” mahlasını kullanmıştır, dübeytîlerinde de “Lorî” ve “Bâbâ Tâhir” mahlaslarını hiç kullanmamıştır. “Tâhîr” mahlasını dört dübeytîde, “‘Uryân” ve “Hemedanî” mahlaslarını ise birer dübeytî de kullanmıştır.

Sonuç

Bâbâ Tâhir, kesin olmamakla beraber 10. yüzyılın sonunda dünyaya gelmiş, 11. yüzyılın ilk yarısında yaşamış tasavvuf ehlî ve Kalenderî Şeyhi olan bir şahsiyettir. O, 19. yüzyıla kadar çok tanınan bir şahsiyet değildi. Bu yüzyıldan itibaren kendisi üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde gerek edebiyat sahasında ve gerekse tasavvuf ehlî içinde tanınmaya başlandı. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Bâbâ Tâhir ile ilgili şu sonuçlara vardık.

Bâbâ Tâhir, sadece bir şair ve edip değil, bununla beraber tasavvuf ehlî bir şahsiyettir. O, dübeytîlerinde ifade ettiği gibi kendisi aynı zamanda Kalenderî bir hayat tarzını seçen bir sufidir. Bâbâ Tâhir-i Uryân, kalenderliği yanında rind ve derviş unvanlarıyla da anılmıştır.

Bâbâ Tâhir, İran’ın Lor eyaletinde yaşamış, dübeytîlerini de Lorî lehçesiyle yazmıştır. Kavmiyeti hakkında araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Kimi araştırmacılar, Lorların Kürt milletinin bir parçası olduğunu dolayısıyla kendisinin de bu millete mensup olduğunu, kimilerine göre de Lorların, Fars milletinden olduklarını bu nedenle kendisinin de Fars milletinden olduğunu savunmaktadırlar. Ancak yaptığımız araştırmalarda bizde oluşan kanaate göre Lorlar, Kürt kavminin bir parçasıdır. Şayet bu kanaatimiz doğru ise Bâbâ Tâhir, Kürt kavmindendir.

Bâbâ Tâhir’in eserlerine bakıldığında onun, Lorî lehçesinin yanında Farsça ve Arapçayı da iyi derecede bildiği anlaşılmaktadır.

Yaptığımız tahkikatlar neticesinde Bâbâ Tâhir’e ait nazım türünde yazılan dübeytîler ile Arapça nesir türünde kaleme aldığı *el-Kelimâtu’l-kisâr* adlı eserleri olduğunu tespit ettik.

Bâbâ Tâhir, daha çok yazdığı dübeytîleriyle meşhur olmuştur. O, dübeytîlerini aruz kalıbıyla yazmıştır. Bazı dübeytîlerde mahlas kullanmış bazılarında ise hiç kullanmamıştır. Dübeytîlerinde en çok kullandığı mahlas “Tâhir” mahlasıdır, diğer mahlasları ise birer defa kullanmıştır. Dübeytîlerinde tasavvufî konuları sade bir dille anlatmıştır. Bâbâ Tâhir, dübeytîlerinde mecazî aşkın kavram, simge ve sembolleriyle ilahî aşkı anlatma yolunu seçen şair ve sufi bir şahsiyettir.

Bâbâ Tâhir-i Uryân’ın şiirlerinden anlaşılıyor ki o, Şiiliğe yakın durmaktadır ancak Şii olduğunu söylemek mümkün değildir. Yine dübeytîlerinden anladığımız kadarıyla Bâbâ Tâhir, Ehl-i Hâk’a (Yaresanlığa) yakın bir görüşü benimsemektedir.

Bâbâ Tâhir, nesir türünde Arapça kaleme aldığı *el-Kelimâtu’l-kisâr* adlı eseriyle rızayı ilahî kazanmanın düsturlarını sıralamıştır. O, bu eserinde tasavvufî yaşam tarzı

ile alakalı birçok sembolü kullanmıştır. Bâbâ Tâhir-i Uryân, *el-Kelimâtu'l-kisâr*'da ilim ve irfanın yanında doğayı sevmenin ve onu korumanın önemini de mahirane bir şekilde dile getirmiştir.

Bâbâ Tâhir, *el-Kelimâtu'l-kisâr* adlı eserinde tasavvufa ait bir takım kavramların tarifini yaparken tasavvuf ehlînin yaptığı tariflere bazen yeni anlamlar eklemek suretiyle farklı bir bakış açısını kazandırma cihetine de gitmiştir. Öreğin tasavvufta önemli bir kavram olan zühûd hem dünyanın hem de ahiretin nimetlerinden sakınmak olarak tarif etmektedir.

Bâbâ Tâhir, *el-Kelimâtu'l-kisâr*'ı dübeytlerin aksine ağır bir dille yazmış, ancak cümleleri süsleme yoluna gitmemiş ve uzun tutmamıştır.

Kaynaklar/References

- Adak, Abdurrahman. *Teşeyên nezmê di edebiyata kurdî ya klasik de*. İstanbul: Nûbihar Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Algar, Hamid. “Ehl-i Hak”. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ateş, Ahmet. “Gazel”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Azamat, Nihat. “Kalenderiyye”. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Belâzurî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahya. *Fütûhu'l-Büldân, Türkçe trc. Mustafa Fayda*. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Cevad, Maksûd. *Şerh-i Ahwâl ve Âsâr ve Dubeytîhâ-yi Bâbâ Tâhir-i Uryân*. Tahran: Silsile-i İntişârât-ı Millî, 1. Basım, 1384.
- Deniz, Sebahat. “Dübeyt (Dübeytî) Hakkında”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 14 (2006), 77-100. <https://tkidergisi.com/file/dobeyt-dobeyt-hakkında>
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (Haz. ve Yayınları, Aydın Sami Güneçyal)*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Doskî ü Selefî, Tehsîn İbrahim ü Hamid Abdulmecid. *Mu'cemu's-şu'era'i'l-Kurd*. Erbil: Weşanên Spîrêz, 1. Basım, ts.
- Ebu'l-Fidâ, İmâdu'd-Dîn İsmail b. Muhammed b. Ömer. *Takvîmu'l-buldân*. Paris: Dârü't-Tıbbâ'ati's-Sultânîyye, 1840.
- Emir Şerefhan, Bidlisi. *Tevârih-i Qadîm-i Kürdîstân , (amd. Muhammed Abbasi)*. Tahran: Neşr-i Hedis, 1. Basım, bd.
- Fehrayî, Mustafa. *Bâbâ Tâhir-i Hemedanî*. Tahran: Meşâhîr-i İrânî 21, 1. Basım, 1387hş.
- Feylî, Necm Selman Mehdî. *el-Feyliyyûn*. Irak: Dârü Aras Li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr, 1. Basım, 2009.
- Gerdî, Ezîz. *Serwa*. Erbil: Weşanên Aras, 1. Basım, 1999.
- Gunâbâdî, Molla Sultan Ali. *Tevzîh-i Şerh-i Fârisi Ber Kelimât-ı Kısâr-ı Şeyh-i Ecel*

- Bâbâ Tâhir-i Uryân*. Tahran: Salih Hüseyiniye Emir Süleymanî Yayınları, 2. Basım, 1955.
- Hal, Şeyh Muhammed. “Bâbâ Tâhir-i Hemedani Meşhûr Be Uryan”. *Govarî Korî Zanyârî Kurd* 5/5 (1977).
- Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî. *Takvîmu'l-buldân (Nşr., M. Le Baron Mac Guckin De Slane)*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1. Basım, 1397.
- Haznedar, Me'rûf. *Mêjûyê Edebî Kurdî*. 7 Cilt. Erbil: Weşanên Aras, 1. Basım, 2001.
- Hidayet, Rıza Kuli Han. *Mecmau'l-fusehâ, (Nşr. Muzahir Mustafa)*. 2 Cilt. Tahran: İntişârât-ı Emîn Kebîr, 1. Basım, 1381.
- İbn Havkal, Ebu'l-Qasim İbn. Hewkal en-Nasibî. *Kitâbu sûreti'l-arz*. Leiden: Matbaâyı Brill, 1. Basım, 1938.
- İbn Manzûr, Celaluddin Muhammed b. Mukerremu'l-Ensârî. 20 Cilt. Kahire: Daru'l-Me'arif, 1. Basım, 1890.
- Kanar, Mehmet. “Destgirdî, Vahid”. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. 9. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Karaca, İbrahim. *Ehl-i Haklar'da Kültürel Hayat*. Kayseri: Erziyes Üniversitesi, 2020.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Komisyon. *Mu'cemu'l-Vasid*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1. Basım, 1996.
- Kur'an-ı Kerim. *Ali İmran*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Leszczynski, Georg Léon. “Bâbâ Tâhir Uryan'ın Rubaileri ve İlahi Aşkın Gözyaşları”, *Ezidi, Kızıbaş, Yaresan Kürtler Belgelerle Kürdistan'da Gizli Dinler, (Haz., Mehmet Bayrak, Çev., Salman Kanar)*. Ankara: Özge Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Minorsky, Vladimir. “Bâbâ Tâhir Uryan”. *İslam Ansiklopedisi*. 2/166-170. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Minorsky, Vladimir. “Lurlar”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 7. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- Mirza Bala. “Hemedân”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 5-1. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Muallim Naci. *Istılâhât-ı Edebiyye, A. Yekta Saraç (haz.)*. İstanbul: Risale Yayınevi, 1. Basım, 1996.
- Narmîn, Mohammed Hussein. *Dı el-Kelîmatu'l-Qisara Bâbâ Tâhirê Hemedanî da Taybentmendîyên İrfanî*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, 2019.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler XIV-XVII. Yüzyıllar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Öngör, Sami. *Coğrafya Sözlüğü*. İstanbul: Maarif Basımevi, 1. Basım, 1959.

- Öztuna, Yılmaz. “Loristan Atabeyleri”. C. 23. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1976.
- Öztürk, Mürsel. “Rubai”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.
- Pala, İskender. İstanbul: Kapı Yayınları, 23. Basım, 2013.
- Râvendî, Necmeddin Ebû Bekir Muhammed b. Süleyman. *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti)*, Çeviren: Ahmed Ateş. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Basım, 1999.
- Resul, İzzetin Mustafa. *Mêjûyî Edebî Kurdî*. Suleymaniye: Le ser erkê Farûkî Mela Mistefa, 1. Basım, 2012.
- Rûhânî, Bâbâ Merduh. *Tarih-i Meşahir-i Kurd Urefa-Ulema-Udeba-Şuara (Amd., Muhammed Macid Merduh Rûhânî)*. 3 Cilt. Tahran: Çâp Surûş, 1. Basım, 1386.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûsî Türkî*. İstanbul: Alfa Yayın Evi, 1. Basım, 1998.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûsu'l-a'lâm*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1. Basım, 1316.
- Secâdî, Aladdin. *Mêjûyî Edebî Kurdî*. Senedec: İntişaratê Kurdistan, 1. Basım, 1389.
- Sönmez, Nesim. “Bâbâ Tâhir-i ‘Uryan’ın Eserlerinde Bireysel ve Toplumsal Eleştiri”. *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü Ve Tahammül Ahlâkı-II Klasik Dönem (VII-XII. Asırlar)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2021.
- Sönmez, Nesim. *Dîwana Şêx Muşerrefê Xînûkî*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Şahin, Haşim. “Menâkıbnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/112-114. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.
- Şivan, İbrahim Ehmed. *Gotekurtekanê Bâbâ Tâhirî Hemedânî*. Erbil: Çaphaneyî Zankoyi Selehâddin, 1. Basım, 2006.
- Takane, Ahmet. *Bâbâ Tâhirî Hemedânî Jîyan û Berhemî*. Erbil: Weşanên Aras, 1. Basım, 2008.
- Temo, Selim. *Kürt Şiiri Antolojisi*. 2 Cilt. İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Tenik, Ali. *Tarihsel Süreçte Kürt Coğrafyasında Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Nûbihar Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Uludağ, Süleyman. “Bâbâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Yasmî, Reşid. “Bâbâ -i Şâirân”, *Bâbâ Tâhirnâme: Hefde Güftâr ve Güzine-i Eş‘âr, (Der., Pervîz Azkaî)*. Tahran: İntişârât-ı Tûs, 1. Basım, 1375.
- Yavuzer, Mehmet Nur. *Bâbâ Tâhir Di Wêjeya Kurdî De*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Yazıcı, Tahsin. “Bâbâ Tâhir-i Uryan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/371-371. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Yazıcı, Tahsin. “Hemedan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/183-185. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.

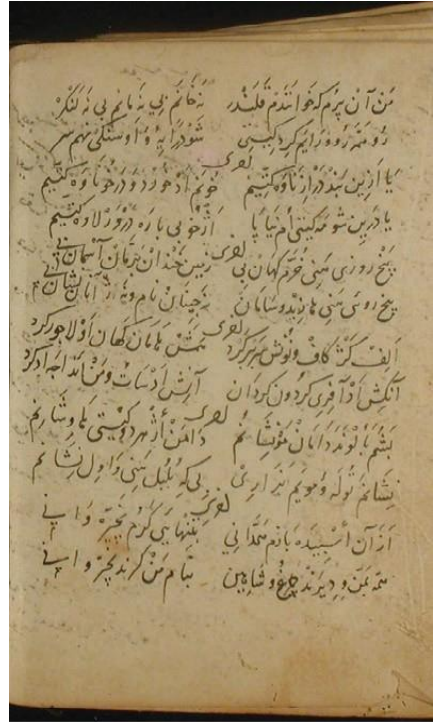
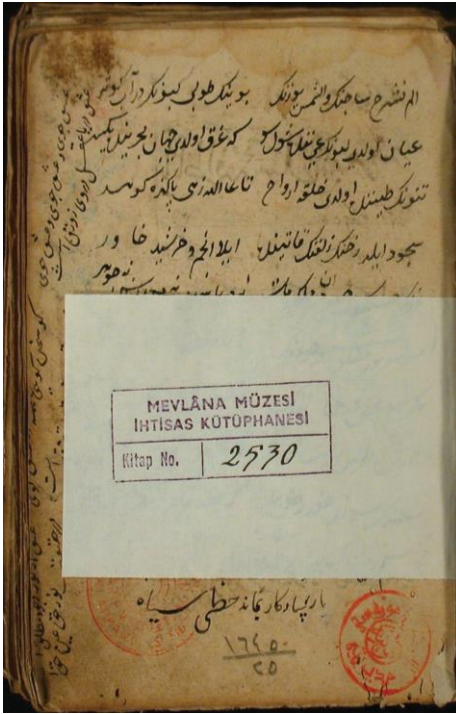
Yıldırım, Kadri. *Bâbâ Tâhirê Uryan: Hayatı, Görüşleri, Dîwanı*. İstanbul: Avesta Yayınları, 1. Basım, 2013.

Zeki Bey, Mehmed Emin. *Kürd ve Kürdistan Ünlüleri /Meşâhîrê Kurd û Kurdistan*, (Çev., M. Bâbâ n M. Yağmur, S. Kutlay). Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1. Basım, 2005.

Zerîn Kûb, Abdülhuseyn. *Tarîh-i Merdûm-i İran Ez Zebân-ı Sâsâniyân Tâ Pâyan-ı Âl-i Büveyh*. Tahran: Müessese-i İntişârât-ı Emir Kebîr, 1. Basım, 1377.

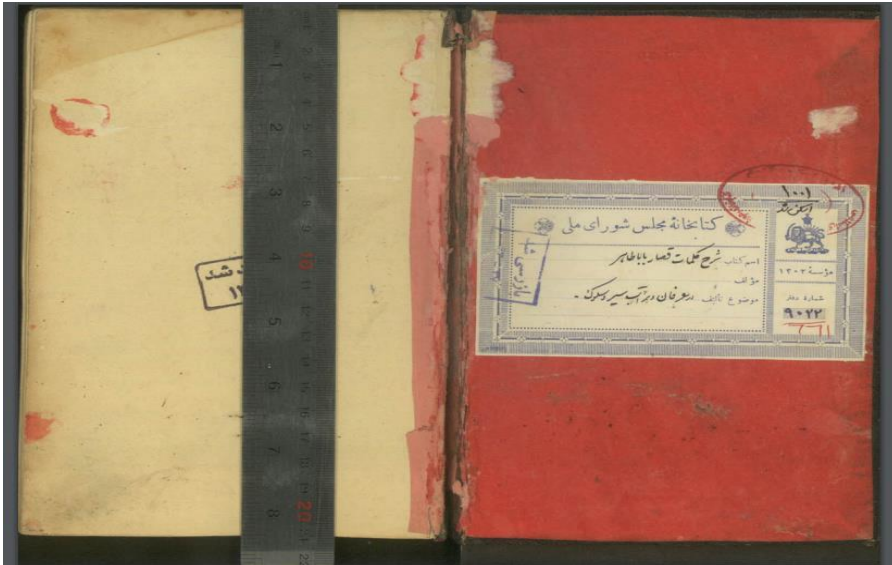
Zerrînkûb, Ebdülhuseynê. *Custucû der Tesewîfê Îrân*. Tahran: Mueseseê İntişaratê Emîrkebîr, 5. Basım, 1376hş.

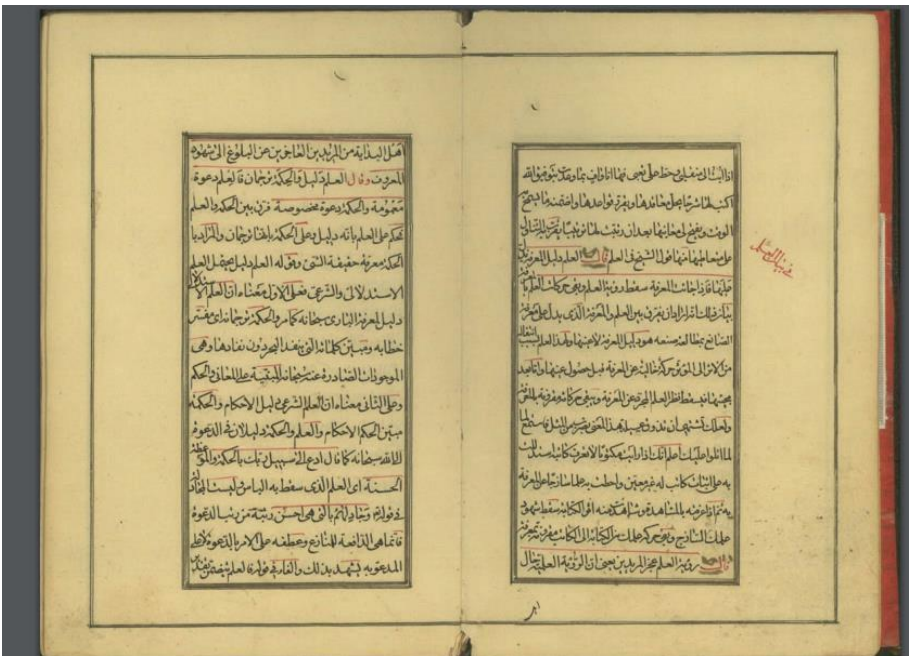
Ek/Appendics

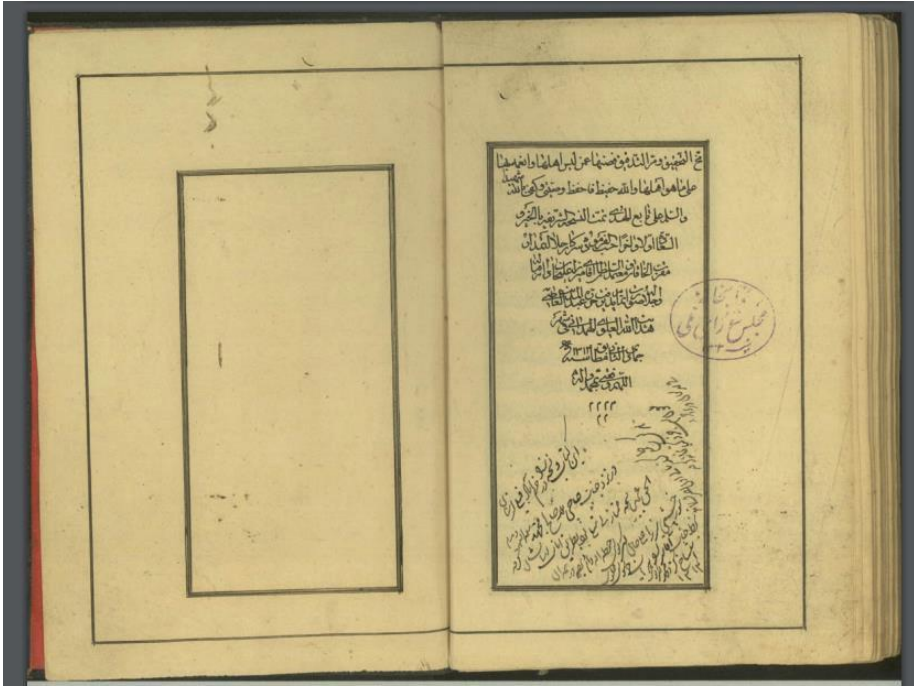

EK 1: Dübeytîlerinin Bahuddîn Kumi'ye ait Konya Etnografya Müzesindeki orijinal nüshasından birkaç örnek (Yavuzer, 2016, 306-308)

EK 2: el-Kelimâtu'l-kisâr'ın Aynülkudât el-Hemedânî'ye ait Tahran Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli'deki orijinal nüshandan birkaç örnek (Narmîn, 2019, 70-73)